

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Gašper PETELIN

**OBSEG SAMOOSKRBNE PRIDELAVE NA VZORCU
KMETIJSKIH GOSPODARSTEV IN TIPOLOGIJA
SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV
V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Gašper PETELIN

**OBSEG SAMOOSKRBNE PRIDELAVE NA VZORCU KMETIJSKIH
GOSPODARSTEV IN TIPOLOGIJA SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH
GOSPODARSTEV V SLOVENIJI**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**THE SCALE OF SELF-SUFFICIENCY PRODUCTION ON
AGRICULTURAL HOUSEHOLD SAMPLE AND THE TYPOLOGY OF
SELF-SUFFICIENT AGRICULTURAL HOUSEHOLDS IN SLOVENIA**

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2010

Z diplomskim delom končujem univerzitetni študij kmetijstvo – zootehnika. Podatki so bili v celoti pridobljeni z anketiranjem iz 6. okvirnega programa Evropske Unije z naslovom Strukturne spremembe v kmetijstvu in na podeželju (SCARLED).

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala doc. dr. Luko Juvančiča.

Recenzent: prof. dr. Emil Erjavec

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Ivan ŠTUHEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: doc. dr. Luka JUVANČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Emil ERJAVEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Gašper PETELIN

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD Dn
DK UDK 631(043.2)=163.6
KG kmetijstvo/samooskrba/ankete/kmetije/Slovenija
KK AGRIS E51
AV PETELIN, Gašper
SA JUVANČIČ, Luka (mentor)
KZ SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI 2010
IN OBSEG SAMOOSKRBNE PRIDELAVE NA VZORCU KMETIJSKIH
GOSPODARSTEV IN TIPOLOGIJA SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH
GOSPODARSTEV V SLOVENIJI
TD Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP IX, 48 str., 15 preg., 2 sl., 28 vir.
IJ sl
JI sl/en
AI V delu so analizirani obseg in motivi za samooskrbno pridelavo hrane na KMG v Sloveniji. Podatki so bili pridobljeni z anketiranjem 230 KMG iz treh različnih statističnih regij. Kmetijski proizvodi so bili smiselno razdeljeni v 6 skupin. Stopnja samooskrbne proizvodnje za vse skupine proizvodov je visoka (nad 65 % pa vse do 92 %), delež KMG, ki proizvajajo za lastno porabo, pa močno variira med posameznimi proizvodi (od 14 % za med do 88 % za zelenjavo in krompir). Stopnja samooskrbe je bila povezana s sociodemografskimi značilnostmi, značilnostmi zemljišč in tržnimi aktivnostmi posameznih KMG, ki so bile prav tako ugotovljane z omenjenim anketiranjem. Gospodarji tistih KMG, ki so bolj samooskrbno usmerjena, so v povprečju starejši, slabše izobraženi, gospodarjem v aktivnem delovnem stažu delo na kmetiji praviloma predstavlja dopolnilo k redni zaposlitvi. Imajo manjše dohodke, obdelujejo manj zemljišč, manj različnih parcel, pričakovano pa tudi manj svojih proizvodov prodajo na trg kot tista KMG, ki so bolj tržno usmerjena. Samooskrbna KMG se v večini primerov s kmetijstvom ukvarjajo zaradi tradicije ali zaradi zniževanja rednih stroškov in nimajo želje po razvoju v tržno usmerjena KMG.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
DC UDC 631(043.2)=163.6
CX agriculture/subsistence/surveys/agricultural households/Slovenia
CC AGRIS E51
AU PETELIN, Gašper
AA JUVANČIČ, Luka (supervisor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY 2010
TI THE SCALE OF SELF-SUFFICIENCY PRODUCTION ON AGRICULTURAL HOUSEHOLD SAMPLE AND THE TYPOLOGY OF SELF-SUFFICIENT AGRICULTURAL HOUSEHOLDS IN SLOVENIA
DT Graduation Thesis (University studies)
NO IX, 48 pag., 15 tab., 2 fig., 28 ref.
LA sl
AL sl/en
AB In this paper the scale and motives for self-sufficient food production on agricultural household sample in Slovenia have been analysed. Data has been obtained by a survey of 230 agricultural households from three different statistical regions. Agricultural products have been logically divided into 6 groups. Self-sufficiency level for all the production groups is high (from 65 % and up to 92 %) and the share of agricultural households that produce for self-consumption varies heavily (from 14 % for honey to 88 % for vegetables and potato). Self-sufficiency levels have been compared with sociodemographic characteristics, land characteristics and market activities of individual households, which have also been obtained by the mentioned survey. The heads of households, which have a higher level of self-sufficiency, are in average older, less educated, where farm work presents an addition to their regular employment. Their income is lower, they cultivate less land, have less different plots and are, as expected, selling less of their products on market. We can conclude that self-sufficient households are farming mainly because of tradition or for lowering their monthly costs and have no desire to develop into market oriented household.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key Words Documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	VIII
Okrajšave in simboli	IX
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	5
2.1 SAMOOSKRBNO KMETIJSTVO	5
2.1.1 Definicija samooskrbe	5
2.1.2 Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev	6
2.1.3 Tržni delež kmetijskih gospodarstev	7
2.1.4 Fizični obseg kmetijskih gospodarstev	9
2.2 FUNKCIJE SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV	11
2.2.1 Vloga socialnega filtra	11
2.2.2 Druge značilnosti	12
2.2.3 Prehodna strategija – diverzifikacija aktivnosti	14
2.3 TIPI SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV	15
2.4 UKREPI KMETIJSKE POLITIKE NAMENJENI SAMOOSKRBNIM KMG	17
2.4.1 Splošen pregled	17
2.4.2 Vključitev samooskrbnih kmetij v kmetijsko politiko EU	18
2.4.3 Izvajanje ukrepov	22
3 MATERIAL IN METODE	24
3.1 OPIS ANKETE	24
3.2 OBDELAVA PODATKOV	27
4 REZULTATI	28
4.1 SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI ANKETIRANIH KMG	28
4.2 PROIZVODNJA ANKETIRANIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV	30
4.3 STOPNJA SAMOOSKRBE IN TIPOLOGIJA KMG	33

5	RAZPRAVA IN SKLEPI	40
5.1	RAZPRAVA	40
5.2	SKLEPI	43
6	POVZETEK	44
7	VIRI	45
	ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Število samooskrbnih kmetij v Evropski Uniji v letu 2005 (Thurston, 2008)	7
Preglednica 2: Število samooskrbnih kmetij v državah članicah Evropske Unije v letu 2005 (Thurston, 2008)	13
Preglednica 3: Spodnje omejitve za prejemnike pomoči iz I. stebra in število upravičencev (Davidova, 2010)	19
Preglednica 4: Pregled implementacije ukrepa 141 (Davidova, 2010)	21
Preglednica 5: Sociodemografske značilnosti in razpored dela anketiranih kmetijskih gospodarstev v letu 2006.....	28
Preglednica 6: Značilnosti zemljišč anketiranih kmetijskih gospodarstev v letu 2006.....	29
Preglednica 7: Tržne aktivnosti anketiranih kmetijskih gospodarstev v letu 2006	30
Preglednica 8: Pridelava poljščin na anketiranih kmetijskih gospodarstvih v letu 2006	31
Preglednica 9: Predelava na anketiranih kmetijskih gospodarstvih v letu 2006	32
Preglednica 10: Stalež živine in prireja mesa na anketiranih kmetijskih gospodarstvih v letu 2006.....	32
Preglednica 11: Stopnja samooskrbe z različnimi proizvodi v letu 2006.....	33
Preglednica 12: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo z mesom in jajci	34
Preglednica 13: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo z mlekom in mlečnimi izdelki.....	35
Preglednica 14: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo s sadjem in izdelki iz sadja.....	37
Preglednica 15: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo z zelenjavo in krompirjem	38

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Delež kmetijskih gospodarstev glede na stopnjo prodanih pridelkov v nekaterih evropskih državah v letu 2005 (Farm Structure Survey, 2010).....	8
Slika 2: Delež kmetijskih gospodarstev glede na stopnjo prodanih pridelkov v nekaterih evropskih državah v letu 2007 (Farm Structure Survey, 2010).....	9

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

KMG	kmetijsko gospodarstvo
ESU	European size unit
UAA	utilized agricultural area
EU	Evropska Unija
SKP	Skupna kmetijska politika
EC	Evropska komisija (<i>European Commission</i>)

1 UVOD

Kmetijstvo se pomembno razlikuje od drugih vej gospodarstva zlasti v organiziranosti kmečkega gospodarstva, ki je temeljna organizacijska in proizvodna enota v kmetijstvu. Slednje nastopa hkrati kot lastnik proizvodnih sredstev, vir zaposlitve članov kmečkega gospodinjstva, obenem pa se vsaj del kmetijske proizvodnje tudi porabi za samooskrbo gospodinjstva s hrano (Juvančič, 2002). Zlasti slednje, namreč fenomen kmetijske proizvodnje kot vira samooskrbe gospodinjstev, je razmeroma slabo raziskano in zato ostaja predmet različnih interpretacij, najpogosteje brez zadostnih strokovnih in podatkovnih podlag.

Definicij samooskrbnega kmetijstva je v različnih strokovnih objavah veliko (Kopeva in Noev, 2003, Mathijs in Noev, 2002 in Mosher, 1970), vendar nobena samooskrbnega kmetijstva ne opredeli dovolj natančno. Večini je namreč skupno, da so do samooskrbnega kmetijstva negativno naravnane, ga poskušajo prikazati kot zastarelo in neperspektivno, skratka kot tip kmetijstva, ki ga je treba čim prej odpraviti in kmetijska gospodarstva čim bolj tržno usmeriti. Brüntrup in Heidhues (2002) trdita, da bi lahko resurse, ki jih za svojo pridelavo porabijo samooskrbna kmetijska gospodarstva veliko bolj racionalno porabili, če bi jih namenili tržnim kmetijskim gospodarstvom (v nadaljevanju besedila: KMG). Obenem pa samooskrbnemu kmetijstvu pripisujejo določene pozitivne lastnosti in priznavajo, da bi imele brez samooskrbnega kmetijstva nekatere države veliko več težav s prehransko varnostjo, sploh tiste, ki so ali še preživljajo tranzicijo (Kostov in Lingard, 2004). Potrebno se je torej vprašati, če ima izrazito povečanje tržne usmeritve sploh smisel, ali res samooskrbna KMG predstavljajo problem in nimajo nobenih pozitivnih lastnosti.

Fenomen samooskrbne pridelave na kmetijskih gospodarstvih je torej razmeroma slabo definiran in predmet zelo različnih, pogosto subjektivnih, interpretacij. Izhajajoč iz tega smo si zastavili izhodiščni vprašanja:

- a) Kaj samooskrbno kmetijstvo sploh je?
- b) Ali ga lahko opredelimo kot problem modernega kmetijstva?

Problem opredelitve samooskrbnega kmetijstva je v opredelitvi meja za določitev KMG za samooskrbno. Nobena od objav ne uspe dovolj podrobno postaviti teh okvirov, s tem pa se pod vprašaj postavljajo vse dosedanje strategije za povečanje trga s kmetijskimi proizvodi.

Poleg tega ta tip kmetijstva zagotovo ni neka novost, saj se je tržno kmetijstvo iz njega pravzaprav razvilo. Lahko bi celo rekli, da je neke vrste strukturna značilnost kmetijstva. Potem tudi težko govorimo o samooskrbnih kmetovalcih kot neracionalnih pri svojih odločitvah. Odločitev o preskrbi domačega gospodinjstva z lastno pridelano hrano in ne pridelava za prodajo na trg je povsem racionalna, le motivi za to odločitev so zelo različni.

Evropska Unija v preteklosti samooskrbnemu kmetijstvu ni posvečala veliko pozornosti. To lahko pripišemo dejstvu, da je samooskrbno kmetijstvo v zahodnem svetu manj prisotno, v bilancah kmetijstva je tovrstna pridelava praktično zanemarjena. Prva resna vprašanja o zapostavljenosti in nerazvitosti samooskrbnega kmetijstva so se pojavila ob veliki širitvi Evropske Unije leta 2004, ko se je Evropski Uniji pridružilo deset novih članic (poleg Slovenije še Češka, Estonija, Ciper, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska in Slovaška). V teh državah srednje in vzhodne Evrope je tak tip kmetijstva še močno prisoten in pomemben. Če se osredotočimo na tehnološko opremljenost in strukturne razmere v kmetijstvu, lahko za nekatere od teh držav rečemo, da je njihovo stanje na teh področjih značilno za države v razvoju. Njihov vstop v evropske integracijske procese je pomenil tudi povezovanje na področju kmetijske politike in predvsem na področju finančnih pomoči posameznim KMG. Poleg tega postaja tudi problem teh malih in ranljivih samooskrbnih gospodarstev, kako s svojo majhno in nerazvito proizvodnjo enakovredno konkurirati velikim in tržno usmerjenim KMG zahodne Evrope.

Posledično torej niti ne preseneča dejstvo, da o tem tipu kmetijstva do pred kratkim ni bilo opravljenih veliko raziskav. V zadnjih letih pa se je zanimanje strokovne javnosti o tej pojavni obliki kmetijstva povečalo, o čemer med drugim pričajo tudi številne znanstvene objave (Frizsch in sod., 2010, Davidova in Fredriksson, 2007, Davidova, 2010, Buchenreider in sod., 2009 ipd.) in znanstvena srečanja (111. EAAE-IAAE seminar v Kentu, Velika Britanija z naslovom: "Majhne kmetije: nazadovanje ali vztrajnost?", ki je potekal v oktobru 2009 ter seminar z naslovom "Delno-samooskrbno kmetovanje v EU: trenutno stanje in bodoči vidiki", ki je potekal v Sibiu, Romunija v oktobru 2010 pod okriljem Evropske mreže za podeželski razvoj). S tem vprašanjem se je ukvarjalo tudi več raziskovalnih projektov, med njimi tudi projekt 6. okvirnega programa Evropske Unije z naslovom Strukturne spremembe v kmetijstvu in na podeželju (SCARLED).

Če se osredotočimo na Slovenijo, fenomen samooskrbnega kmetijstva v našem prostoru ostaja še praktično neraziskan. O vzrokih za takšno stanje lahko zgolj ugibamo. Morda zato, ker povečanje trga s kmetijskimi proizvodi ni bilo zanimivo, ali pa ker je pridelava domače hrane v Sloveniji še vedno zelo pomembna. Vendar pa se je slovensko kmetijstvo po vstopu Slovenije v evropsko integracijo začelo soočati z velikimi pritiski zaradi že prej omenjene porabe resursov. Tako je bila v okviru projekta SCARLED v delo na raziskovalnem projektu s sodelovanjem raziskovalcev Biotehniške fakultete vključena tudi Slovenija. Čeprav je bila problematika samooskrbnega kmetijstva v pričujočem projektu podrobneje obravnavana v državah, kjer je tovrstno kmetijstvo močnejše zastopano v strukturi kmetijstva, pa anketni podatki, zbrani v okviru tega projekta, dajejo možnost za temeljitejši vpogled v problematiko samooskrbnega kmetijstva tudi v Sloveniji. Izkoriščamo to možnost in vprašanje samooskrbnega kmetijstva umeščamo v kontekst celotnega slovenskega kmetijstva

Cilji diplomske naloge so naslednji:

- opredelitev kmetijskih gospodarstev glede na anketirane parametre,
- pregled stopnje samooskrbe po posameznih proizvodih,
- pregled stopnje samooskrbe glede na najbolj značilne parametre in primerjava skupin.

Končni cilj je bil ugotoviti, kakšne so sociodemografske značilnosti KMG glede na njihovo stopnjo samooskrbe. Na podlagi dosedanjih raziskav in določenih laičnih prepričanj smo si na začetku postavili tudi nekaj hipotez:

- v Sloveniji je stopnja samooskrbne pridelave hrane na KMG razmeroma visoka,
- stopnja samooskrbe je višja pri proizvodih, ki potrebujejo manjši vložek dela,
- gospodarji tistih KMG, ki imajo visoko stopnjo samooskrbe so v povprečju starejši, slabše izobraženi, imajo kmetijstvo za dopolnilno dejavnost (ob redni zaposlitvi), obdelujejo manj zemljišč, v svojem kmetovanju ne vidijo prihodnosti,
- njihovi dohodki so v primerjavi s tržno naravnanimi KMG manjši,
- Evropska Unija razvoju samooskrbnega kmetijstva s svojimi ukrepi ne namenja dovolj pozornosti.

POTEK NALOGE

Na začetku smo pripravili pregled dosedanjih objav s področja samooskrbe. Povzeli smo definicije samooskrbnih KMG različnih avtorjev in pregledali, kako avtorji sploh postavljajo kriterije za določitev samooskrbnega KMG. Poleg določitve kriterijev smo pregledali tudi, kakšne funkcije naj bi samooskrbno kmetijstvo imelo. Predstavili smo različne tipe samooskrbnega kmetijstva in opredelili njihov namen. Poglobili smo se tudi v dojemanje samooskrbnega kmetijstva s strani Skupne kmetijske politike Evropske Unije. Predstavili smo različne ukrepe, ki samooskrbno kmetijstvo spodbujajo pri nadaljnjem razvoju, kakšne so omejitve, ki razvoj zavirajo in kaj vsi ti ukrepi za samooskrbno kmetijstvo pomenijo v praksi. Na koncu pregleda objav smo se seznanili še, kako samooskrbno kmetijstvo obravnava slovenska statistična baza in na kakšen način jo določa.

V nadaljevanju smo na podlagi anket iz omenjenega projekta natančneje pregledali sociodemografske značilnosti, značilnosti zemljišč in tržne aktivnosti anketiranih KMG. Opravili smo tudi izračun stopnje samooskrbe glede na posamezne proizvode za vsa anketirana KMG in pregledali, katera izmed značilnosti med posameznimi KMG najbolj variira. Nato smo stopnjo samooskrbe primerjali s tistimi parametri sociodemografskih značilnosti, ki so se med seboj najbolj razlikovali, in jih razdelili v posamezne skupine. Na podlagi tega smo potem določili značilnosti posameznih skupin.

2 PREGLED OBJAV

2.1 SAMOOSKRIBNO KMETIJSTVO

2.1.1 Definicija samooskrbe

O pojavu samooskrbnega kmetijstva je podanih veliko različnih stališč. Lahko bi sklepali, da je samooskrbno kmetijstvo problem modernega kmetijstva, ki ga je potrebno odpraviti. Čeprav nam že ime nakazuje, da je tak tip kmetijstva namenjen lastni preskrbi, o njem ni neke enotne definicije. Izraz samooskrben se lahko nanaša na različne ravni analize kot na primer samooskrbna proizvodnja, samooskrben način življenja, samooskrbno kmetijstvo. Njeni sestavni deli so revščina, slabo razvita tehnologija in nezadostna proizvodnja. Samooskrbno kmetijstvo tudi zavira tehnološki razvoj in napredek. S takšno definicijo sta samooskrbno kmetijstvo označila Mathijs in Noev (2002).

Kopeva in Noev (2003) sta samooskrbno kmetijstvo opredelila kot kmetijstvo, čigar namen je zadovoljiti potrebe gospodinjstva. Posledično to vodi v slabo delovno produktivnost, slabo produktivnost zemlje, erozijo zemlje, ekološko škodo, pomanjkanje hrane, in s tem tudi višje cene hrane v primerjavi s konvencionalnim načinom kmetovanja. Samooskrbno kmetijstvo opredeljujeta kot zapleten sistem, kjer so lastniki majhnih parcel in majhnega staleža domačih živali izpostavljeni večjim tveganjem v pridelavi. Ob tem v svojo proizvodnjo vključujejo majhno število vložkov, kar ima za posledico nezadostno proizvodnjo izdelkov za trg.

Mosher (1970) je samooskrbne kmetovalce predstavil kot skupino, ki je sama po sebi težko opredeljiva in zelo heterogena, vendar jim je v osnovi skupno dejstvo, da opredeljujejo svoj način kmetovanja kot oskrbovanje družine in ne kot proizvodnjo za trg. V tem primeru je razvoj takega kmetijstva omejen in posledično se življenjska raven ne more bistveno izboljšati.

Podobna je definicija samooskrbnega kmetijstva, ki sta jo postavila Brüntrup in Heidhues (2002). Po njunem se samooskrbno kmetijstvo največkrat povezuje s pojmi kot so tradicionalno, majhen obseg, nizki dohodki, nizek obseg uporabljenih vložkov in nizka proizvodnja, predvsem pa je tovrstno kmetijstvo tehnološko in organizacijsko pomanjkljivo opremljeno. Opaziti je, da je stopnja samooskrbnega kmetijstva višja v manj

razvitih državah in državah v razvoju. Za visoko stopnjo samooskrbe naj bi veljalo, da povzroča zaostalost in neučinkovitost, poleg tega pa zavira ekonomsko rast in tehnološki napredek. Neučinkovitost lahko iščemo v naslednjih razlogih:

- lahko je posledica različnih prioritiet, ki na prvo mesto ne postavlja večjega zaslужka od prodaje, vendar zadovoljitev družinskih potreb in le-tem podredi celotno delo na kmetiji,
- uporaba preproste tehnologije in pomanjkanje specializacije vodi do nizke produktivnosti,
- samooskrbna kmetija svoje izdelke na trg predstavi le v obdobju presežkov, ki se pojavijo v obdobju odličnih letin. Tako na samooskrbno kmetijstvo ne moremo računati kot na stalnega ponudnika hrane,
- poleg tega se samooskrbno kmetijstvo ponaša s slabo odzivnostjo na spremembe v tržnem in institucionalnem okolju kmetijstva, zaradi česar je tudi otežen nadzor nad tem tipom kmetijstva.

Težava je namreč v tem, da je samooskrbna kmetijska gospodarstva težko povsem ločiti od tržno usmerjenih, saj se ta dva pojma v kmetijstvu prepletata. Davidova in Fredriksson (2007) sta definicijo samooskrbnega kmetijstva razdelili glede na tri kriterije in sicer: *ekonomsko velikost, tržni delež in fizično velikost KMG*.

2.1.2 Ekonomska velikost kmetijskih gospodarstev

Izraz ekonomska velikost KMG se uporablja v statističnih bazah (najbolj izrazita med njimi je Eurostat, v Sloveniji pa Statistični urad Republike Slovenije) za prikaz oziroma izračun števila samooskrbnih kmetij. Ekonomska velikost KMG se v teh podatkovnih zbirkah označuje z oznako European Size Unit (ESU). Thurston (2008) navaja, da 1 ESU ustreza kmetijskemu gospodarstvu, ki:

- obdeluje 1,3 ha žit,
- ali ima 1 kravo,
- ali 25 ovc.

EU kot samooskrbna KMG definira tista KMG, katerih ESU je manjši od 1 (Davidova in Fredriksson, 2007). KMG, katerih ekonomska velikost se giblje med 1 in 8, štejejo kot

delno samooskrbna KMG. Če primerjamo podatke v preglednici 1 razberemo, da je v celotni Evropski Uniji 46 % KMG samooskrbnih. Stare članice EU imajo takih KMG 16 %, v novih članicah EU pa je samooskrbnih kar 66 % KMG. Po teh podatkih predstavlja delež samooskrbnih KMG v Sloveniji 21 %. Po navedbah EU je samooskrbno KMG tisto, ki proizvaja izdelke večinoma za lastno potrošnjo, delno pa svoje proizvode ponudi na trg za prodajo (EC No 1698/2005, 2005). Vendar pa v tej definiciji ni določen prag, koliko odstotkov posamezna KMG namenijo lastni porabi in koliko prodaji na trg. Tako je nemogoče ločiti med samooskrbnimi gospodarstvi in tržno usmerjenimi. Lahko zgolj sklepamo, da so majhna KMG tudi samooskrbna.

Preglednica 1: Število samooskrbnih kmetij v Evropski Uniji v letu 2005 (Thurston, 2008)

Država	Število KMG	Delež samooskrbnih KMG (velikost pod 1 ESU, %)
Slovenija	16290	21
EU27	6660710	46
EU15 (stare članice EU)	943590	16
EU12 (nove članice EU)	5717120	66
EU25 (brez BG in RO)	3223980	33

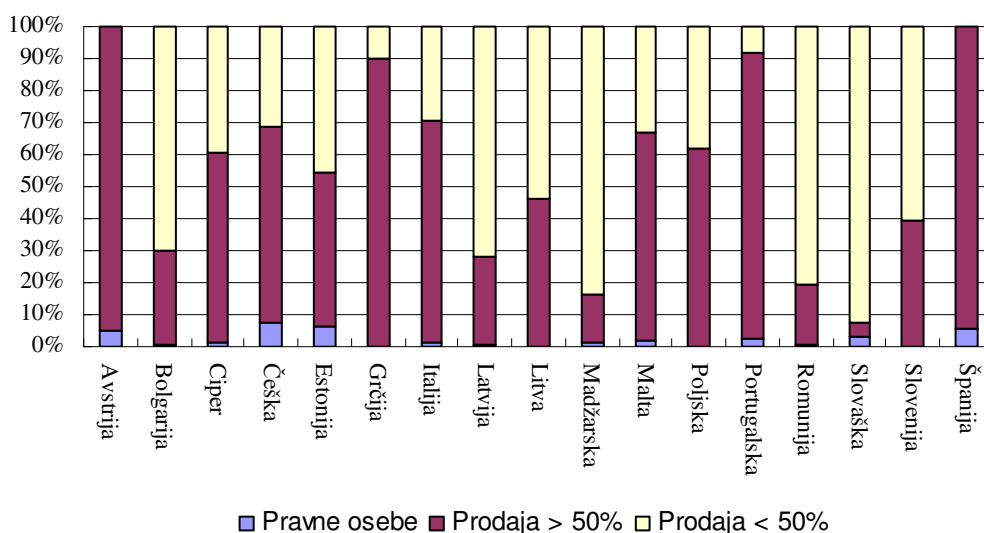
2.1.3 Tržni delež kmetijskih gospodarstev

Najbolj priljubljene definicije pri tržnem deležu govorijo o obratno sorazmerni korelaciji med deležem proizvodnje in deležem prodaje. Če je značilnost tržno usmerjenega kmetijstva visoka stopnja na trgu prodanih izdelkov, pri samooskrbnem kmetijstvu velja, da je večina na določenem kmetijskem gospodarstvu pridelanih proizvodov tu tudi porabljenih. Za samooskrbna kmetijska gospodarstva veljajo tista, ki na trgu prodajo manj kot 50 % svojih pridelkov. Bolj kot se ta delež znižuje, bolj samooskrba narašča in obratno. Čeprav stopnja samooskrbe v nekaterih manj razvitih delih sveta dosega tudi čez 90 %, pa lahko z veliko zanesljivostjo trdimo, da kmetij s 100 % stopnjo samooskrbe na svetu praktično ni. Poleg tega jim lahko pripišemo tudi določene druge značilnosti. Največkrat so to kmetije, ki so oddaljene od urbanih centrov, posledično pa jih pesti tudi slab dostop do trga in nizki prihodki, tako z naslova kmetijskih pridelkov, kot tudi iz nekmetijskih sektorjev. Pestijo jih tudi majhna konkurenčnost. Visoka stopnja samooskrbe je bolj značilna

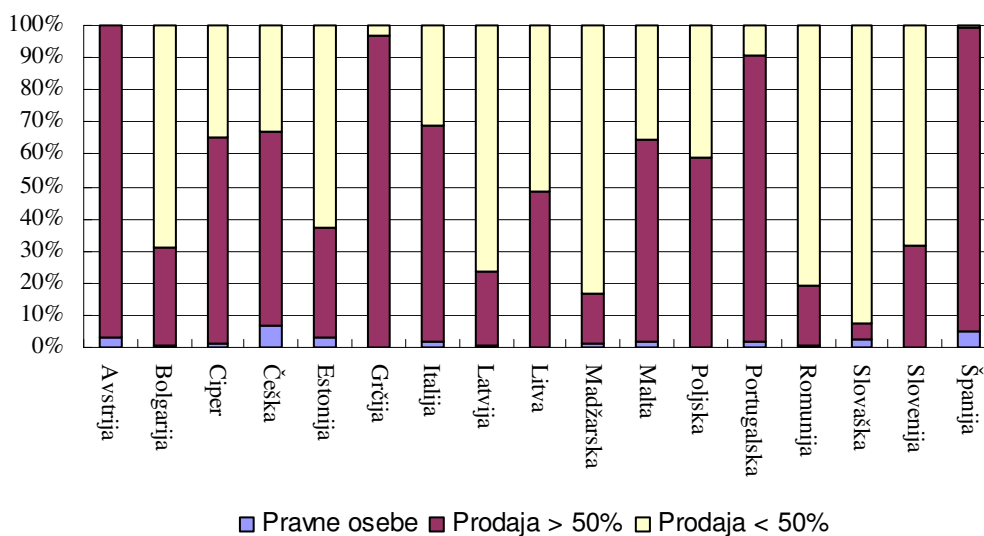
za majhne kmetije, vendar to še ne pomeni, da je vsaka majhna kmetija tudi samooskrbna (Abele in Frohberg, 2003).

Podobna je tudi definicija, ki so jo postavili Abele in sod. (2002). V splošnem pogledu bi za samooskrbna označili kmetijska gospodarstva, ki porabijo bistven delež svojega neto pridelka in posledično ne proizvajajo primarno za trg. Večji kot je delež lastne porabe, večja je stopnja samooskrbe.

Doppler (1991) je za razliko od avtorjev, ki so mejo deleža prodanih izdelkov postavili na 50 %, KMG razdelil v tri skupine. Kot samooskrbne je označil tiste, ki prodajo manj kot 10 % svojih pridelkov. Tiste, ki prodajo med 10 % in 90 %, je označil kot delno samooskrbne in tiste, ki prodajo nad 90 % svojih pridelkov, kot izključno tržna kmetijska gospodarstva.

Slika 1: Delež kmetijskih gospodarstev glede na stopnjo prodanih pridelkov v nekaterih evropskih državah v letu 2005 (Farm Structure Survey, 2010)

Slika 2: Delež kmetijskih gospodarstev glede na stopnjo prodanih pridelkov v nekaterih evropskih državah v letu 2007 (Farm Structure Survey, 2010)

Sliki 1 in 2 nam prikazujeta delež kmetijskih gospodarstev v nekaterih evropskih državah glede na to ali večji del svojih pridelkov prodajo ali jih porabijo zase. V podatkih so zajeta kmetijska gospodarstva vseh velikosti kot tudi nekatera kmetijska podjetja. Največji delež samooskrbnih kmetijskih gospodarstev imajo na Slovaškem, Madžarskem, v Romuniji in v Latviji, visok delež pa imamo tudi v Sloveniji. Največja razlika med leti 2005 in 2007 je v Estoniji, kjer se je število kmetijskih gospodarstev povečalo, in sicer takih, katerih prodaja ne presega 50 % pridelkov. Prav tako se je delež samooskrbnih kmetijskih gospodarstev povečal na Poljskem, v Romuniji, Bolgariji in na Madžarskem. Vse to na račun povečanja skupnega števila kmetijskih gospodarstev. Nasprotna sprememba se je zgodila v Grčiji. Tu se je zmanjšalo skupno število kmetijskih gospodarstev, obenem pa se je povečalo število takih, ki večino svojih proizvodov prodajo tako, da se je število samooskrbnih kmetijskih gospodarstev občutno zmanjšalo (Farm Structure Survey, 2010).

2.1.4 Fizični obseg kmetijskih gospodarstev

Različne študije podajajo precej različne mejne velikosti kmetijskih gospodarstev po katerih delijo KMG na samooskrbna in tržno usmerjena. Glede na to, da je zgolj na podlagi fizičnega obsega KMG praktično nemogoče sklepati o stopnji samooskrbe z različnimi pridelki, je smisel delitve samooskrbnih KMG glede na njihovo velikost zelo vprašljiva. V

večini objav, ki se ukvarjajo s samooskrbnimi KMG, ločnico rajši postavljajo glede na razmerju med prodanimi pridelki in pridelki porabljenimi za lastne potrebe.

Med merila za velikost posameznega KMG sodijo različni kriteriji kot so obdelovalna zemlja, stalež živali ali obseg vložnega dela in drugih proizvodnih dejavnikov (Buchenreider in sod., 2009). Največkrat je za kriterij velikosti izbrana količina obdelovane zemlje, kajti ta indikator je najlažje izmeriti. McConnel in Dillon (1997) navajata, da se KMG z velikostjo 2 ha obdelane zemlje že lahko uvrščajo med vsaj delno samooskrbna KMG. Vendar pa obenem avtorji opozarjajo, da ta indikator ne moremo upoštevati kot edini določitelj usmeritve KMG, kajti upoštevati je potrebno še predvsem naravne, socialne in tudi ekonomske pogoje. Velik vpliv pri velikosti obdelovane površine imata predvsem lega in rodovitnost površin, kajti ponekod lahko velike količine pridelamo na majhnem zemljišču, medtem ko na drugem območju že za osnovne potrebe KMG potrebujemo veliko obdelovalno površino (Buchenreider in sod., 2009).

Barbu in sod. (2008) so ugotovili, da v Bolgariji povprečno samooskrbno KMG poseduje manj kot 1 ha obdelovalne površine, v Romuniji manj kot 2 ha, večinoma v obliki majhnih zemljišč, ima vsaj eno vzrejno žival (prašiča ali kravo) in nekaj ovc, oziroma perutnine. Davidova (2010) pa je v svojem poročilu o stanju in prihodnosti samooskrbnega kmetijstva zapisala, da se za majhna KMG štejejo tista, ki obdelujejo 5 ha ali manj kmetijskih zemljišč v uporabi.

V tem segmentu bi lahko upoštevali ne samo velikost KMG, pač pa tudi obseg glede na vložek dela. Ta kriterij uporabljajo npr. v Veliki Britaniji, kjer delijo posamezna kmetijska gospodarstva na t.i. hobi kmetije, kmetije z občasno in kmetije s polno zaposlitvijo. Ta razdelitev KMG ustreza kriteriju za razvrščanje kmetij v socio-ekonomske tipe. Kmetije glede na socio-ekonomske značilnosti delijo na: dopolnilne kmetije, mešane kmetije, čiste majhne kmetije, čiste srednje, čiste velike in čiste zelo velike.

2.2 FUNKCIJE SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV

2.2.1 Vloga socialnega filtra

Pojav samooskrbnega kmetijstva je še posebej obsežen v t.i. tranzicijskih državah. Nekateri vidijo samooskrbno kmetijstvo kot neke vrste blažilec ekonomskega sistema (Doppler, 1991), saj v državah z nezadostnim sistemom socialne zaščite in slabo razvitim trgom omogoča preživetje tistim socialno šibkim članom družbe, ki imajo možnost ukvarjanja s kmetijsko dejavnostjo (Mathijs in Noev, 2002). Ker so med samooskrbnimi kmetovalci večinoma starejši in upokojenci, le-tak način kmetovanja predstavlja dodatek k nizkim pokojninam in posledično služi zmanjševanju socialnih neenakosti. Podobno nasprotje dosedanjih objav sta zavzela tudi Kostov in Lingard (2004).

V večini primerov se samooskrbno kmetijstvo v srednje in vzhodno Evropskih državah omenja kot posledica prehoda iz centralno planske ureditve v tržno gospodarstvo. Po pričakovanjih ima samooskrben način kmetovanja največji pomen pri KMG, ki so pod pragom revščine. Vendar pa lahko le pripomore pri zmanjšanju revščine, ne more pa je popolnoma odpraviti (Davidova, 2010).

Potrebno je tudi poudariti, da čeprav deluje kot socialni filter, je neučinkovito pri strukturnih spremembah. S svojo prisotnostjo in razvitostjo daje ljudem občutek varnosti in s tem onemogoča razvoj tržno usmerjenih KMG. Kostov in Lingard (2004) na drugačen način utemeljujeta obstoj samooskrbnega kmetijstva. Obdobje tranzicije v srednji in vzhodni Evropi je obdobje obsežnih strukturnih sprememb. Te spremembe so bile tako obsežne, da zahtevajo tudi spremembo načina razmišljanja lastnikov kmetijskih gospodarstev. Posledica omenjenega je, da se dosedanja ureditev oziroma zakoni niso uspeli prilagoditi na tako radikalne spremembe in so zato postali neučinkoviti. Ker pa je naloga sprejetih zakonov, da zagotavljajo določena pravila in rutine, se posamezniki v primeru neučinkovitosti teh pravil do njih omejujejo. Znotraj omenjenih sprememb so samooskrbna kmetijska gospodarstva postala ena redkih "ustanov", na katera so se posamezniki lahko zanesli. Kajti odgovor samooskrbnih kmetijskih gospodarstev na to negotovost je v zagotovitvi lastne prehranske varnosti in ga zato lahko štejemo kot sredstvo za zmanjšanje tveganja (Kostov in Lingard, 2004).

Omenjeno zmanjšanje proizvodnje bi za normalizacijo razmer zaradi negotovosti posameznika še bolj potrebovalo določene zakone oziroma pravila. Vendar slednjih v tranziciji zaradi neuspešne prilagoditve ni, oziroma so neučinkovita. Pravila pa lahko nastanejo le skozi obdobje "učenja" med zmanjševanjem proizvodnje. Tako celoten proces lahko postane začaran krog. Posledica zmanjševanja je drsenje v samooskrbno kmetijstvo, ki postane neke vrste rešitev za zmanjšanje proizvodnje. Ta naloga mu daje možnost, da lahko posameznik neposredno porabi proizvedeno blago. Tak pogled na tranzicijske spremembe v določenih državah nam lahko pomaga premostiti socialne težave prebivalstva (Kostov in Lingard, 2004).

2.2.2 Druge značilnosti

Preglednica 2 razkriva prisotnost samooskrbnih KMG tudi v razvitih državah starih članic EU. V nekaterih izmed omenjenih je stopnja še višja od pričakovanj (Združeno kraljestvo). Če poenostavimo, lahko rečemo, da se številna KMG za samooskrben način kmetovanja odločajo zaradi lastne želje po pridelavi hrane. Razlog za višjo stopnjo samooskrbe lahko pripišemo tudi težavam, povezanim s transportom dobrin. Otežena dostopnost do še tako razvitega trga pomeni višje stroške pridelave, s tem nižjo konkurenčnost in posledično nezainteresiranost v razvoj kmetijstva in vstop na trg. Otežen dostop do trga je še posebno razviden pri KMG na hribovitih in goratih predelih. Njihov dostop do trga je tako fizično omejen in ponekod celo onemogočen, oziroma je povezan z zelo visokimi stroški. Take omejitve lahko na določenem področju vodijo do nadvlade določenega kmetijskega sistema (Kopeva in Noev, 2003). To je tudi eden glavnih vzrokov za povečano število samooskrbnih kmetijskih gospodarstev v državah Zahodne Evrope po mnenju Kostova in Lingarda (2002).

Preglednica 2: Število samooskrbnih kmetij v državah članicah Evropske Unije v letu 2005 (Thurston, 2008)

Država	Število kmetijskih gospodarstev	Delež samooskrbnih kmetijskih gospodarstev (%)
Avstrija	33640	20
Belgija	1910	4
Danska	n.s.	0
Finska	590	1
Francija	39760	7
Irski	7200	5
Italija	348250	20
Luksemburg	90	4
Nemčija	18810	5
Nizozemska	0	0
Portugalska	104580	32
Španija	120440	11
Švedska	9490	13
Združeno Kraljestvo	103380	36
EU27	6660710	46
EU15 (stare članice EU)	943590	16
EU12 (nove članice EU)	5717120	66
EU25	3223980	33

Čeprav se omenjena KMG s samooskrbnim načinom kmetovanja ukvarjajo prostovoljno in po lastni presoji, jih ne smemo zanemarjati. V večini so to ljudje, ki obdelujejo težje dostopne in odmaknjene predele, ki niso zanimivi za tržen način kmetovanja. Njihova pglavitna vloga v razvitih državah je ohranjanje kmetijske krajine. Lahko bi rekli, da se s pomočjo njihove obdelave zemljišč preprečuje zaraščanje in opuščanje težje dostopnih in za konvencionalno obdelavo nezanimivih površin. Zato je tudi tem kmetovalcem potrebno nameniti pozornost in poskrbeti, da bodo z obdelovanjem zemljišč nadaljevali tudi v prihodnosti (Davidova, 2010).

Poleg navedenega je potrebno poudariti, da samooskrbno kmetijstvo zagotavlja tudi okoljske koristi. Velikokrat v literaturi omenjajo, da način kmetovanja, ki ga prakticirajo samooskrbna KMG in majhna KMG bolj vzdržna do okolja, kot na intenzivnih KMG. Prav tako je mogoče potegniti povezavo med velikimi KMG z intenzivno proizvodnjo in izgubo

biodiverzitete. Je pa na drugi strani res, da so velika KMG bolj nagnjena k sprejemanju okoljskih pravil in programov za ohranitev okolja kot majhne samooskrbe kmetije. Vseeno so te akcije bolj odvisne od posameznika na KMG in značilnosti okolja, v katerem se KMG nahaja (Davidova, 2010).

Ti podatki se torej nanašajo na KMG, ki imajo ESU manjšo od 1. Za taka KMG se sklepa, da so samooskrbno naravnana. Ob tem lahko razberemo, da je v novih članicah EU delež velikih KMG občutno nižji in da je tržna naravnost kmetijstva občutno manjša. Velik doprinos k skupnemu deležu prinašata Bolgarija in Romunija, saj je po njunem vstopu v Evropsko Unijo skupen delež znatno narasel.

Podatki, ki jih objavi Statistični urad Republike Slovenije in posledično tudi Eurostat, so izračunani na osnovi formule (metode), ki jo predlaga Eurostat in sicer:

Stopnja samooskrbe = (Proizvodnja hrane/Poraba hrane)*100

Ta formula je torej podlaga za podatke o stopnji samooskrbe, saj SURS posebnih vprašalnikov za ta parameter ne vodi.

Podatke, ki jih za statistični urad izračunajo na Kmetijskem inštitutu Slovenije, nato na podlagi neobveznega dogovora pošljejo na Eurostat, kjer torej zbirajo podatke posameznih držav in po potrebi neposredno vključujejo v objave ali publikacije omenjene agencije.

2.2.3 Prehodna strategija – diverzifikacija aktivnosti

Kmetijskim gospodarstvom, ki si želijo sprememb in razvoja kmetijskega gospodarstva, je na voljo več poti. Ilbery in sod. (2010) izpostavljajo dva tipa diverzifikacije. V prvem primeru primarno vlogo na KMG ohranjajo primarne dejavnosti, kot na primer preusmeritev v nekonvencionalne kmetijske proizvode, pogodbeno kmetijska proizvodnja, ali intenzivnejše izkoriščanje gozdnih površin. Druga, bolj strukturna diverzifikacija, je mišljena v smeri dodajanja vrednosti kmetijski proizvodnji (npr. neposredna prodaja, lastna predelava kmetijskih proizvodov, turizem na kmetiji). Larsen (2009) ugotavlja, da samooskrbna kmetijska gospodarstva s svojimi viri predstavljajo pomemben potencial za večjo raznolikost gospodarskih dejavnosti na podeželju. Namesto, da bi obravnavali samooskrbna kmetijska gospodarstva kot ekonomski problem, bi jih po njegovem mnenju morali sprejemati kot pomemben vir razvoja podeželja. Opozarja pa, da je uveljavitev takih

razvojnih strategij zelo otežena, kajti za to so potrebna specifična upravljavška znanja in trženjske veščine, česar pri samooskrbnih kmetijskih gospodarstvih pogosto primanjkuje. Poleg tega je potrebno upoštevati tudi pomanjkljivo infrastrukturo na podeželju.

Diverzifikacija torej lahko predstavlja možnost preživetja za majhna kmetijska gospodarstva. Vendar je verjetnost diverzifikacije odvisna od določenih pogojev. Na velikih KMG je manjša verjetnost, da se bodo gospodarji odločili za diverzifikacijo. KMG, ki so bolj oddaljena od urbanih središč, se bodo bolj verjetno usmerila ali v kmetijska podjetja ali v zaposlitev v nekmetijskih sektorjih. Ob tem je treba poudariti, da kmetijska politika pomembno vpliva na odločitve o diverzifikaciji. Larsen (2009) oblikuje tezo, da podpore kmetijstvu v obliki neposrednih plačil zmanjšujejo verjetnost diverzifikacije posameznih KMG, ki v teh ukrepih vidijo določeno varnost in možnost preživetja brez dodatnih vložkov.

2.3 TIPI SAMOOSKRBNIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV

Namen samooskrbnega kmetijstva je torej pridelava hrane primarno za potrebe lastnega gospodinjstva, prodaja na trgu je drugotnega pomena. Večinoma je značilen predvsem za manjša KMG. Tak način kmetovanja ima nizko delovno produktivnost, nizko produktivnost zemlje, lahko tudi erozijo in posledično ekološko škodo. Temu sledi pomanjkanje hrane in dvig cen hrane (Kopeva in Noev, 2003).

Če se osredotočimo na svetovno kmetijstvo, lahko samooskrbno kmetijstvo razdelimo v tri skupine (Swanson, 2010):

- kmetijstvo s spreminjajočo obdelavo,
- pastirski nomadizem,
- intenzivno samooskrbno kmetijstvo.

Pastirski nomadizem se osredotoča predvsem na vzrejo živali. Značilnost omenjenega je, podobno kot pri selitvi poljščin, kmetje sezonsko selijo črede živali zaradi boljših prehranskih pogojev. Tak način kmetovanja je že zelo star in se je uveljavil predvsem v centralni Aziji, puščavski Afriki in Srednjem Vzhodu. Nomadi se ukvarjajo predvsem z rejo kamel in drobnice. Govedo za tak način kmetovanja ni primerno, saj je prepočasno in poje preveč krme. Velikokrat nomadi svoje živali ali njihove proizvode trgujejo za druge pridelke (Swanson, 2010).

Intenzivno kmetijstvo je najbolj značilno za pridelavo riža v Aziji (na poplavljenih poljih). Za pridelavo riža je značilno, da mora biti vsako steblo posajeno in požeto ročno. Zato je ta način kmetovanja zelo potraten s časom in delom. Poleg riža z intenzivnim kmetovanjem pridelujejo tudi žito in ječmen. Tudi v tem primeru je vložek časa in dela velik. Polja obdelujejo vsak dan ročno oziramo z vprego. Tak način kmetovanja še vedno prevladuje v centralni in jugovzhodni Aziji, predvsem na Kitajskem (Swanson, 2010).

V Evropi in razvitem svetu se je uveljavilo samooskrbno kmetijstvo kot zelo kompleksen sistem. V njem se mali posestniki z majhnimi obdelovalnimi površinami in praviloma majhnim staležem živali izpostavljajo velikim tveganjem v proizvodnji izdelkov. Zaradi omejenih resursov, ki jih imajo na voljo, v svoj proces pridelave vključujejo tudi malo zunanjih vložkov. Posledica tega so majhen vpliv samooskrbnega kmetijstva na druge trge (trgi vložkov) in tudi majhna količina pridelkov. Ker pa je povpraševanje po teh pridelkih praviloma višje od pridelkov, ki jih na trg lahko ponudijo KMG, to vodi v višje cene teh pridelkov. In zaradi višjih cen pridelkov, se vse več KMG odloča za samooskrben način kmetovanja in tako je krog sklenjen (Kopeva in Noev, 2003).

Avtorja posvečata poseben pomen pretvorbe samooskrbnega načina kmetovanja v tržno usmerjenega z virom delovne sile na podeželju. V tranzicijskih državah se po njunem mnenju pojavlja dvostranski problem na trgu dela. Na eni strani na podeželju ni dovolj razpoložljive delovne sile, s pomočjo katere bi se kmetijstvo razširilo in razvilo. Obenem pa kmetijska gospodarstva, ki bi si želela razvoja in potrebovala več delovne sile, ne ponujajo dovolj stimulacije za brezposelno prebivalstvo v mestih, da bi se preselilo na podeželje in zapolnilo vrzeli na trgu. Poleg tega so tudi člani kmetijskega gospodarstva zaposleni v nekmetijskih sektorjih, medtem ko jim obdelovanje zemlje predstavlja zgolj dopolnilen vir zaslužka (Kopeva in Noev, 2003).

2.4 UKREPI KMETIJSKE POLITIKE NAMENJENI SAMOOSKRBNIM KMG

2.4.1 Splošen pregled

Pri samooskrbnih KMG je pomembno predvsem dejstvo, da sledijo več različnim ciljem, kot le maksimiranje dobička (Buchenreider in sod., 2009). Po priporočilih kmetijski politiki Buchenreider in sod., (2009) je ob uvajanju politike, ki bi pomagala samooskrbnim KMG, potrebno upoštevati naslednje cilje:

- maksimiranje čiste kmetijske proizvodnje;
Ta cilj predstavlja prioriteto gospodinjstva po dosegu ciljev kot sta prehranska varnost in tradicija.
- maksimiranje dobička iz nekmetijskih dejavnosti (zaposlitev);
Predstavlja željo KMG po zagotovitvi dodatnih finančnih virov oziroma zmanjšati odvisnost od kmetijstva.
- maksimiranje finančne bilance gospodinjstva;
Cilj tega je zagotoviti dovolj finančnih sredstev za pokritje vseh stroškov oziroma prihraniti sredstva za nadaljnje investicije.
- minimiranje dela;
Cilj tega je zmanjšati vložek dela v kmetijsko dejavnost ali zaradi zagotovitve diverzifikacije ali zaradi starosti in nesposobnosti za delo.

Ob omembi Skupne kmetijske politike (v nadaljevanju: SKP) ne moremo mimo dejstva, da je v veliki meri namenjena širšemu spektru kot majhnim in samooskrbnim KMG (Gorton in sod., 2009). Davidova (2010) ukrepe, ki se eksplicitno ali vsaj implicitno nanašajo na majhna in samooskrbna KMG, deli na tri osi: diverzifikacija, izhod iz kmetijstva in prestrukturiranje. Predvsem v zadnji skupini je poudarek namenjen povečanju do kritične meje, da postanejo KMG ekonomsko zanimiva. Poleg teh poznamo tudi druge ukrepe, ki lahko posredno in neposredno vplivajo na majhna KMG. Mednje lahko uvrstimo podporo pri gospodarjenju zemljišč ali pa investicije v javne dobrine (Davidova, 2010).

Holmes (1983) je potrebo po pomoči SKP samooskrbnim KMG utemeljil s tremi argumenti:

- nizki prihodki v primerjavi z drugimi sektorji,
- ohranitev domačega kmetijstva,
- prispevek kmetijstva h ekonomski rasti in javni blaginji.

2.4.2 Vključitev samooskrbnih kmetij v kmetijsko politiko EU

Med ukrepi SKP si najprej pogledjmo, kakšni so neposredni vplivi I. stebra (tržno-cenovne in dohodkovne politike) na majhna in samooskrbna KMG in na kakšne težave lahko taka KMG naletijo.

Evropska komisija (EC No 73/2009, 2009) je določila spodnjo mejo za odobritev sredstev. Meja je postavljena na 1 ha primernega zemljišča oziroma najmanjša vrednost plačila znaša 100€. Čeprav samooskrbna KMG niso izključena iz I. stebra, dobijo zelo malo ali praktično nič podpore, če ne presegajo teh okvirov. Jasno je, da so sredstva v veliki večini namenjena večjim KMG.

V preglednici 3 so navedene omejitve, ki so jih posamezne države sprejele za prejemnike pomoči iz I. stebra, poleg tega pa še število KMG in površin, ki so za to pomoč upravičene v posamezni državi. Če podrobneje pogledamo preglednico in jo primerjamo z drugimi podatki o velikosti KMG, ugotovimo, da na primer v Romuniji 3 milijone (ali okoli 75 %) KMG ne more sodelovati pri tem ukrepu zaradi navedenih omejitev.

Preglednica 3: Spodnje omejitve za prejemnike pomoči iz I. stebra in število upravičencev (Davidova, 2010)

Država	Spodnje omejitve za pomoč		Število upravičenih do pomoči	
	Vrednost (€)	Velikost (ha)	Površine (ha)	KMG
Belgija	400	2	1.368.710	41.390
Bolgarija	200	0,5	3.050.740	481.930
Češka	200	5	3.488.620	19.560
Danska	300	5	2.659.410	42.950
Nemčija	300	4	16.911.780	345.650
Estonija	100	3	902.930	20.350
Irska	200	3	4.137.390	126.540
Grčija	400	0,4	4.076.240	854.120
Španija	300	2	24.580.570	755.270
Francija	300	4	27.414.750	458.100
Italija	400	0,5	12.744.200	1.677.770
Ciper	300	0,3	146.000	39.840
Latvija	100	1	1.773.840	88.980
Litva	100	1	2.648.960	198.460
Luksemburg	300	4	130.130	2.070
Madžarska	200	0,3	4.228.570	565.950
Malta	500	0,1	10.200	10.770
Nizozemska	500	2	1.905.480	66.180
Avstrija	200	2	3.166.780	145.410
Poljska	200	0,5	15.477.180	2.380.120
Portugalska	200	0,3	3.472.950	274.200
Romunija	200	0,3	13.753.060	3.851.800
Slovenija	300	0,3	488.770	75.290
Slovaška	200	2	1.909.000	16.830
Finska	200	3	2.291.130	66.160
Švedska	200	4	3.117.500	71.460
Združeno Kraljestvo	200	5	15.982.650	180.550

V I. stebri SKP so najbolj pomemben instrument pomoči na voljo tistim samooskrbnim KMG, ki presegajo najnižjo mejo velikosti KMG. Poleg tega imajo samooskrbna kmetijska gospodarstva možnost sodelovati v ukrepih za razvoj podeželja. Nabor aktivnosti, ki bi neposredno zadevali samooskrbna KMG, je sicer omejen na en sam ukrep (ukrep 141), ki pa se v Sloveniji v programskem obdobju 2007-2013 ne izvaja. V omejenem obsegu pa bi vendar lahko določeni ukrepi predstavljali pomoč pri diverzifikaciji kmetijstva in prestrukturiranju KMG (Davidova, 2010).

V Programu razvoja podeželja je Evropska Unija samo novim članicam namenila tri ukrepe (141, 142 in 143 v 1. osi), od katerih ukrep št. 141 podpira izključno samooskrbna kmetijska gospodarstva. Njegov namen je podpora samooskrbnim kmetijskim gospodarstvom v času prestrukturiranja. Višina sredstev je omejena na 1.500 € letno za posamezno KMG. Poleg tega pa je omejena tudi velikost KMG, ki lahko koristi sredstva iz

ukrepa št. 141 in sicer mora biti med 1 in 8 ESU. Kot omenjeno je pomoč namenjena kot čisti dobiček za obdobje prestrukturiranja. Zato s strani Evropske Unije ni nobenih omejitev glede porabe sredstev. Vendar je ta ukrep zares učinkovit le za manjši del samooskrbnih KMG. Pomaga le tistim KMG, ki so odločeni opraviti prestrukturiranje in razvoj KMG in se s svojimi pridelki uvrstiti na trg. Ni pa namenjen tistim, ki potrebujejo dopolnitev k svojim nizkim dohodkom. Zanimivo je tudi dejstvo, da je od 12 novih članic ta ukrep v nacionalni program razvoja podeželja implementiralo le 5 članic (Bolgarija, Latvija, Litva, Madžarska in Romunija). V Poljskem nacionalnem programu razvoja podeželja je bil ukrep vključen le v času pristopnih pogajanj (v obdobju 2004-2006). Če v državah, ki so implementirale ukrep primerjamo število KMG med 1 in 8 ESU in število koristnikov pomoči ugotovimo, da je delež takih KMG med 2,7 % in 19,7 %. Vendar pa v državah članicah posamezne dodatne omejitve ta delež koristnikov še znižujejo npr. v Bolgariji starostna omejitev 60 let, v Romuniji 62 let (Davidova, 2010).

Preglednica 4: Pregled implementacije ukrepa 141 (Davidova, 2010)

	Bolgarija	Madžarska	Latvija	Litva	Romunija
Namen ukrepa	Prestrukturiranje delno-samooskrbnih KMG v komercialno usmerjene enote. Zagotavljanje začasne dohodkovne pomoči.	Pomoč tistim malim KMG, ki so sposobna tržno usmerjene proizvodnje in so pripravljena ugoditi zahtevam trga.	Razvoj komercialnih KMG.	Povečanje števila tržno usmerjenih KMG.	Povečanje obsega trga s transformacijo delno-samooskrbnih KMG v ekonomske enote. Diverzifikacija proizvodnje.
Velikostne omejitve	Med 1 in 4 ESU.	Med 2 do 4 ESU.	Med 3.000€ in 10.000€ prometa. Vsaj 50 % prometa iz kmetijstva.	Med 2 in 3,99 ESU. Velikost KMG naj bi zrasla za 20 % v prvih 3 letih.	Med 2 in 8 ESU.
Potrebe za prijavo	Poslovni načrt s podrobnimi investicijami in aktivnostmi v prihodnjih 5 letih. Popolno strokovno šolanje s področja okoljskih problemov v kmetijstvu v prvih treh letih podpore.	Poslovni načrt, ki kaže, da je KMG lahko ekonomsko naravnano.	5 letni razvojni načrt KMG. Najnižje predvideno povečanje neto prometa v naslednjih 3 letih mora znašati 30 %.	Poslovni načrt. Izdatki za izgradnjo stavb za kmetijske potrebe, kmetijsko mehanizacijo in osnovne stroške.	Poslovni načrt. Strokovno šolanje v prvih treh letih podpore.

Preglednica 4 zajema pregled implementacije ukrepa št. 141 v tistih novih članicah EU, ki so ukrep vključile v nacionalni program podeželja. Kot je razvidno iz pregledne tabele, je namen vseh držav povečati delež tržno usmerjenih KMG. Nekatere se specifično osredotočajo na delno-samooskrbna KMG, torej so to tista KMG, ki že imajo nekaj izkušenj s prodajo na trg in bi si želela povečati svoj delež prodaje. Latvija in Litva pa želita povečati delež tržno usmerjenih KMG tudi s pomočjo razvoja povsem samooskrbnih KMG, ki na trg vstopajo prvič. Cilj Romunije je povečati delež proizvodnje, ki je namenjena na trg. Poleg vseh ima Latvija še eno omejitev. Pri ukrepu lahko sodelujejo le lastniki zemljišč, medtem ko v drugih državah lahko sodelujejo tudi najemniki zemljišč. V vseh državah je potrebna predložitev poslovnega načrta. Financiranje poteka po sistemu 3+2, kjer morajo udeleženci po 3 letih dokazati napredek. Če napredka ni, se financiranje ustavi, vračilo sredstev pa ni potrebno. Kot že omenjeno, Evropska Unija za izvajanje ukrepa ne postavlja nobenih omejitev, so pa zato dodatne omejitve postavile posamezne

države. V Litvi se za pomoč ne morejo prijaviti čebelarji oziroma pridelovalci sadja in zelenjave. V Romuniji in Bolgariji je potrebno opraviti strokovni izpit, ki je bolj natančno opisan v ukrepu št. 111 (Frizsch in sod., 2010).

Ukrepi, združeni v 1. os SKP, lahko samooskrbnim KMG predstavljajo pomemben zagon za izboljšavo in nadgradnjo KMG. Tako lahko neposredno pomoč za prestrukturiranje in modernizacijo posameznim KMG predstavlja pomoč za posodabljanje kmetijskih gospodarstev (121). Določene prednosti bi kmetijskim gospodarstvom prinesel tudi ukrep dodajanja vrednosti kmetijskim in gozdarskim proizvodom (123) še posebno tistim KMG, ki imajo registriran obrat za predelavo kmetijskih pridelkov. Izboljšanje in razvoj infrastrukture, povezane z razvojem in prilagoditvijo kmetijstva (125) bi bila primerna, saj bi pomenilo dodatne možnosti za modernizacijo in razvoj posameznega KMG. V določenih primerih, kjer so gospodarji samooskrbnih KMG upokojevalci, bi pomoč lahko predstavljala ukrepa za zgodnje upokojevanje kmetov in pomoč mladim prevzemnikom kmetij (ukrepa št. 111 in 112). S tem bi KMG prišla v roke mladim gospodarjem z večjim zagonom in vizijo za modernizacijo. Za večje možnosti povečanja proizvodnje in prodaje izdelkov bi bilo smiselno razmišljati o povezovanju posameznih KMG, ob čemer so zelo dobrodošle podpore za ustanavljanje in delovanje skupin proizvajalcev iz ukrepa št. 142 (Program razvoja podeželja, 2010).

2.4.3 Izvajanje ukrepov

Na območjih, kjer lahko KMG zadostijo omejitvam izravnalnih plačil za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (ukrepa št. 211 in 212) in omejitvam kmetijsko okoljskih plačil (ukrep št. 214), lahko ti ukrepi predstavljajo pomemben dodatek prihodkom KMG, da lahko sploh ohranjajo kmetovanje tudi na območjih, ki bi jih verjetno že davno opustili. Poleg tega se s kmetovanjem na območjih z omejenimi dejavniki poleg ohranjanja krajine, ohranja tudi tradicionalen način kmetovanja, zato so ti ukrepi dobrodošla pomoč KMG (Program razvoja podeželja, 2010).

Z ukrepi 3. osi se izboljšuje kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega gospodarstva. Ukrepa prispevata k izboljšanju zaposlitvenih možnosti in gospodarskega razvoja podeželja, h kakovosti življenja na podeželju ter ohranjanju naravne in kulturne dediščine. S tem so zadoščene osnovne potrebe za razvoj kmetijstva.

Poleg navedenih ukrepov I. steber ponuja še os 4 oziroma LEADER pristop. Namen prednostne naloge 4. osi je spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor. Os s svojimi ukrepi podpira pridobivanje strokovnih znanj in animacijo območij za vzpostavitev javno - zasebnih lokalnih partnerstev, njihovo vodenje, izdelavo in izvajanje lokalnih razvojnih strategij ter sodelovanje in povezovanje med lokalnimi akcijskimi skupinami (LAS). S tem želi unovčiti specifične lokalne prednosti. Ta lokalna osredotočenost in še posebej majhni projekti, ki jih LEADER podpira, se lahko bolje prilagodijo potrebam in prednostim majhnih, samooskrbnih KMG (Program razvoja podeželja, 2010).

3 MATERIAL IN METODE

3.1 OPIS ANKETE

Ankete so bile opravljene v okviru 6. okvirnega projekta Evropske Unije - Strukturne spremembe v kmetijstvu in na podeželju (SCARLED). Namen omenjenega je analiza strukturnih sprememb v kmetijstvu in podeželju v novih članicah Evropske Unije (SCARLED, 2010). Anketiranje je potekalo v petih novih članicah Evropske Unije: v Bolgariji, na Madžarskem, na Poljskem, v Romuniji in v Sloveniji. Na področju Slovenije so anketiranje izvajali v treh različnih statističnih regijah in sicer: Osrednjeslovenska, Notranjsko-kraška in Podravska regija. Regije so bile izbrane glede na statistične kazalce razvitosti posamezne regije. Namen je bil anketirati KMG v eni podpovprečno razviti, eni povprečno razviti in eni nadpovprečno razviti regiji. V vsaki izmed teh regij so bile za anketiranje naključno izbrane tri občine in sicer:

Podravska regija:

- občina Cerkljenjak,
- občina Ruše,
- občina Markovci.

Osrednjeslovenska regija:

- občina Dobrova-Polhov Gradec,
- občina Medvode,
- občina Šmartno pri Litiji.

Notranjsko-kraška regija:

- občina Loška Dolina,
- občina Ilirska Bistrica,
- občina Cerknica.

Anketiranje se nanaša na stanje kmetijstva v letih 2003 in 2006 tako, da je bilo anketiranje opravljeno pri tistih KMG, ki so se vsaj v enem izmed izbranih let ukvarjali s kmetijstvom, lahko pa tudi skozi celotno obdobje.

Na podlagi tega anketiranja smo dobili vzorec 259 KMG. Vendar pa je bila s tistimi gospodinjstvi, ki se v letu 2006 niso več ukvarjala s kmetijstvom, opravljena malce

drugačna anketa, ki ni vključevala vprašanja o samooskrbi, zato so bile analize v diplomskem delu opravljene na vzorcu 230 KMG.

Vprašalnik pri anketiranju je zelo obsežen in pokriva različna področja kmetijstva. Sestavljen je iz 11 sklopov razdeljenih po latinskih črkah od A do K. Prvi sklop zajema vprašanja o tem, ali se je gospodinjstvo v obeh letih ukvarjalo s kmetijstvom. Drugi sklop je namenjen samo gospodinjstvom, ki so se v tem obdobju začeli na novo ukvarjati s kmetijstvom. Sklop C vsebuje vprašanja o značilnostih anketiranega gospodinjstva. Pri tem smo stopnjo izobrazbe razdelili v 7 razredov in sicer:

1 = brez izobrazbe,	2 = osnovnošolska izobrazba,
3 = srednješolska izobrazba,	4 = višje/visoko šolska – kmetijska smer,
5 = višje/visoko šolska – nekmetijska smer,	6 = univerzitetna – kmetijska smer,
7 = univerzitetna – nekmetijska smer.	

Sklop D člane gospodinjstva, starejše od 16 let, sprašuje po razporeditvi njihovega časa za posamezno dejavnost. Zanimalo nas je, koliko časa porabijo za delo na kmetiji, za morebitno delo na drugi kmetiji ali v kmetijskem podjetju, v dopolnilni dejavnosti ali za delo v delovnem razmerju izven kmetijstva. V naslednjem sklopu smo spraševali po zaposlitvi članov gospodinjstva. Sklop F je sestavljen iz vprašanj o dohodkovnih virih gospodinjstva. Dohodke smo razdelili v 10 razredov:

1 = pod 8.000 €	2 = med 8.000 € in 10.000 €
3 = med 10.000 € in 12.000 €	4 = med 12.000 € in 14.000 €
5 = med 14.000 € in 16.000 €	6 = med 16.000 € in 18.000 €
7 = med 18.000 € in 20.000 €	8 = med 20.000 € in 22.000 €
9 = med 22.000 € in 24.000 €	10 = nad 24.000 €

V sklopu G so vprašanja o proizvodnih dejavnikih. Zanimalo nas je, koliko zemljišč ima posamezno gospodinjstvo, v kakšen namen jih uporablja, na koliko parcel so razdeljena, koliko so oddaljena od njihovega kmetijskega gospodarstva, s kakšno delovno silo in mehanizacijo opravljajo delo na kmetiji. Sklop H obsega kmetijsko proizvodnjo, rabo in prodajo. V ta sklop sodijo vprašanja tako o proizvodnji in rabi posamezne poljščine, kot tudi o staležu živine in predelanih proizvodih.

V sklop I anketnega lista sodijo vprašanja o samooskrbi. Prva tri vprašanja se nanašajo na vsoto denarja, ki jo gospodinjstvo po njihovi oceni običajno porabi v enem mesecu skupno ter posebej za hrano in stroške bivanja. Pri četrtem vprašanju smo člane gospodinjstva spraševali, če lahko ocenijo, kolikšen delež od skupne porabe hrane in pijače proizvedejo sami. Vprašanje se je nanašalo tako za leto 2006 kot tudi leto 2003. V nadaljevanju se to vprašanje razširi tudi na posamezne proizvode (govedina in teletina, ovčje in kozje meso, svinjina, perutninsko meso, mleko, sir, maslo, jogurt, jajca, sadje, zelenjava, krompir, med, marmelada, predelani mesni izdelki, vino, alkoholne pijače in moka). Na koncu tega sklopa pa je sledilo vprašanje, kakšen se jim zdi prispevek lastne proizvodnje hrane k blaginji gospodinjstva.

Zanimivo pri tem vprašanju je dejstvo, da so posamezni anketiranci lažje odgovarjali na vprašanje, ki se je nanašalo na posamezne proizvode, kot pa na splošno oceno samooskrbe. Treba je namreč razumeti, da je težko podati splošno oceno o stopnji samooskrbe, kajti pojem se nanaša na preveč različnih elementov, ki na ta parameter vplivajo. Lažje je oceniti samooskrbo s posameznim proizvodom, saj je tu stopnjo bolj enostavno določiti na podlagi pridelane in prodane količine proizvoda.

V zadnjih dveh sklopih so zajeta vprašanja o vložkih na kmetiji, koliko in katere uporabljajo, kakšne so povezave kmetije z njihovimi kupci in ponudniki vložkov, ter kakšni so njihovi načrti za prihodnost kmetije. Pri tem vprašanju je bilo anketiranim KMG ponujenih nekaj možnosti, ki kar najbolj opisujejo glavne cilje gospodarstva v naslednjih 5 letih. Podanih je bilo 9 trditev:

1 = brez sprememb	2 = prenehati s kmetovanjem
3 = zmanjšati obseg kmetovanja	4 = povečati delež prodaje
5 = upokožitev	6 = prenos na naslednjo generacijo
7 = intenzivirati kmetovanje	8 = zmanjšati intenzivnost kmet.
9 = specializacija	

3.2 OBDELAVA PODATKOV

Obdelava podatkov je v celoti potekala z programsko opremo SPSS 17.0. Z njo smo opravljali vse od enostavnejših analiz, kot je deskriptivna statistika, do zahtevnejših obdelav, kot so npr. razvrščanje podatkov v skupine (angl.: *cluster analysis*) in diskriminantna analiza. Pri razvrščanju podatkov v skupine smo izračunali tudi p vrednost oziroma določali, ali je razlika med skupinami statistično značilna ali ne. Pri nominalnih in ordinalnih spremenljivkah (kot so npr. spol, izobrazba ipd.) smo p vrednost določili s pripravo kontingenčnih tabel s pripadajočimi testi statističnih razlik med skupinami (χ^2 test). Pri kontinuiranih spremenljivkah (npr. starost) pa smo p vrednosti določali s t-testom. V nadaljevanju smo z Microsoft Excel 2003 podatke uredili v preglednejše tabele in – kjer je bilo to smiselno – rezultate prikazali tudi grafično.

4 REZULTATI

4.1 SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI ANKETIRANIH KMG

Analiza je bila opravljena na vzorcu 230 KMG. Te so približno enakomerno porazdeljene po vseh anketiranih regijah po Sloveniji: 79 v Notranjsko-kraški regiji in po 75 gospodinjstev v Osrednjeslovenski in Podravski regiji (preglednica 5).

Preglednica 5: Sociodemografske značilnosti in razpored dela anketiranih kmetijskih gospodarstev v letu 2006

	N	Povprečna vrednost	Standardni odklon	Minimum	Maksimum
Starost (let)	229	53,7	12,25	22	80
Stopnja izobrazbe	229	2,77	0,76	1	7
Povprečno število družinskih članov	229	4,3	1,72	1	11
Otrok v gospodinjstvu	229	1,03	1,20	0	7
Odraslih v gospodinjstvu	229	3,38	1,32	0	9
Delo na domači kmetiji (%) ...	229	77,9	32,61	0	100
... (ur/leto)	229	2.615	1466	0	5.760
Delo na drugi kmetiji (%) ...	229	0,7	7,38	0	95
... (ur/leto)	229	17,5	177	0	2.112
Delo v dop. dejavnosti (%) ...	229	2,7	12,45	0	95
... (ur/leto)	229	110	544	0	4.320
Delo izven kmetije (%) ...	229	17,7	30,23	0	100
... (ur/leto)	226	558	917	0	2880
Dohodki KMG (EUR)	199	20.320		0	40.000

Povprečna starost gospodarjev na anketiranih KMG je 53,7 let. Pri starosti so prisotne opazne razlike med posameznimi KMG, kar nam namiguje velik standardni odklon, velika pa je tudi razlika med najstarejšim anketiranim gospodarjem, ki ima 80 let, in najmlajšim, ki šteje 22 let. Povprečno število družinskih članov znaša 4,3. Povprečno ima vsako gospodinjstvo 1 otroka, odraslih oseb na gospodinjstvo (vsi starejši od 16 let) je 3,4. Največja anketirana družina je imela 11 članov.

Povprečna izobrazba gospodarjev na kmetijah je uvrščena med drugi in tretji razred, kar pomeni, da jih ima večina osnovnošolsko oziroma srednješolsko izobrazbo. Eden izmed gospodarjev ima celo univerzitetno izobrazbo in sicer iz nekmetijske smeri.

Kot je razvidno iz nadaljevanja preglednice, več kot tri četrtine gospodarjev KMG svoj čas namenja delu na kmetiji. Ti gospodarji za to porabijo v povprečju 2.614 ur na leto, kar bi

ob polni obremenitvi 365 dni v letu zneslo okoli 7 ur dela vsak dan. Če ocene gospodarjev KMG primerjamo z enoletnim obsegom dela polno zaposlene osebe, ki ga uporablja nacionalna statistika delovne sile in znaša 1800 ur na leto, vidimo, da povprečje anket to vrednost presega kar za 1,45 krat. Z delom na drugi kmetiji oziroma v dopolnilni dejavnosti se ukvarja majhen delež gospodarjev tudi povprečno število ur na leto posvečeno temu zaposlitvama je zelo majhen. Na drugi strani je zanimiv podatek, da je skoraj petina (17,7 %) gospodarjev navedlo, da je njihova primarna zaposlitev izven kmetije. V povprečju so tisti, ki so zaposleni izven kmetije temu delu namenili 558 ur/leto.

Na podlagi izračunov smo ugotovili, da je povprečno KMG v letu 2006 zaslužilo 20.320 €. Razlike med posameznimi odgovori so nezanemarljive, zanimivo pa je dejstvo, da so se anketiranci največkrat odločili za uvrstitev v najvišji razred, torej so po njihovi oceni v letu 2006 zaslužili več kot 24.000 €. Najvišja vrednost zaslužka, ki ga je ocenilo posamezno KMG, je znašala 40.000 €. V tem sklopu smo analizirali tudi prihodnje načrte za posamezno KMG. Več kot polovica vseh anketiranih KMG v prihodnjih 5 letih ne namerava uvajati nobenih sprememb, 15 % gospodarjev pa namerava svoje KMG prenesti na naslednjo generacijo. Ostali odgovori so bili enakomerno porazdeljeni.

Preglednica 6: Značilnosti zemljišč anketiranih kmetijskih gospodarstev v letu 2006

	N	Povprečna vrednost	Standardni odklon	Minimum	Maksimum
Zemljišča v obdelavi (ha) ...	230	10,6	11,26	0	70
... njive (ha)	230	3,7	7,55	0	56
... travniki in pašniki (ha)	230	6,6	8,19	0	50,4
... sadovnjaki (ha)	230	0,11	0,40	0	4
... vinogradi (ha)	230	0,04	0,18	0	2
Trajno neobdelana zemljišča (ha)	191	0,5	1,32	0	10
Površina v lasti (ha)	229	9,2	13,29	0	143
Površina v najemu (ha)	194	3,8	8,22	0	55
Št. obdelovanih parcel	229	16,7	25,78	0	200
Oddaljenost parcel od doma (km)	229	4,3	6,56	0	60

Ob analizi podatkov o velikosti zemljišč (preglednica 6) lahko razberemo, da je povprečna velikost zemljišča v obdelavi v letu 2006 znaša nekoliko več kot 10 ha. Nihanja v tej kategoriji so glede na standardni odklon velika, največje zemljišče anketiranega KMG obsega 70 ha.

V preglednici 6 so podane tudi velikosti kmetijskih zemljišč glede na njihovo uporabo. Tako lahko vidimo, da je povprečno več kot polovica zemljišč v obdelavi namenjena travniku in pašniku, en del pa tudi njivam. S sadovnjaki in vinogradi je pokrit zanemarljiv delež zemljišč anketiranih KMG. V večini primerov imajo anketirana KMG zemljišča v svoji lasti (v povprečju 9,2 ha, proti 3,8 ha, ki so v najemu).

V slovenskem kmetijstvu je prisotna velika razdrobljenost zemljišč. Anketirana KMG v povprečju obdelujejo malo več kot 16 različnih parcel. Tudi v tej kategoriji so nihanja velika. Pri enem anketiranem KMG obdelujejo kar 200 različnih parcel. V povprečju so parcele od posameznega KMG oddaljene 4,3 km, kar za vožnjo s traktorjem s priključki pomeni opazno izgubo časa in energije.

Eno izmed vprašanj je vsebovalo tudi oceno deležev prodane proizvodnje za plačilo (preglednica 7). Tako v letu 2006 kot v letu 2003 je ta ocena znašala 45,7 %. Svojo oceno je podalo 225 KMG. Poleg tega smo anketirance spraševali, s koliko različnimi kupci sodelujejo pri prodaji svojih proizvodov. Povprečno KMG prodaja svoje izdelke 13 različnim kupcem, vendar pa ta številka zelo variira, saj je eno izmed KMG sodelovalo kar s 1000 različnimi kupci. To vprašanje smo v nadaljevanju še razčlenili in od anketiranih KMG dobili odgovor, da v povprečju posamezen proizvod prodajo malo več kot štirim kupcem (4,4). So pa tudi tu opazna nihanja, saj sega razpon od nič pa vse do 100 kupcev za posamezen proizvod. Tudi pri tem odgovoru so zabeležena velika nihanja, saj je odgovor zelo odvisen od usmeritve posameznega KMG.

Preglednica 7: Tržne aktivnosti anketiranih kmetijskih gospodarstev v letu 2006

	N	Povprečna vrednost	Standardni odklon	Minimum	Maksimum
Delež prodanih pridelkov za plačilo (%)	225	45,7	34,4	0	100
Število kupcev	209	13,2	74,18	0	1000
Število kupcev na proizvod	197	4,4	10,01	0	100

4.2 PROIZVODNJA ANKETIRANIH KMETIJSKIH GOSPODARSTEV

Preglednica 8 vsebuje podatke o pridelavi poljščin. Opažamo, se je največ anketiranih KMG (63,8 % in 61,6 %) ukvarjalo s pridelavo krompirja in zelenjave na prostem. Vendar so imeli v povprečju s to poljščino posejano majhno površino zemlje (0,46 ha in 0,33 ha). Poleg tega se KMG več ukvarjajo tudi s pridelavo krmnih rastlin (34,5 %), pšenice (31,4

%) in koruze za zrnje (31,0 %). S temi poljščinami so posejane tudi večje površine in večji so tudi pridelki, kar nakazuje, da gre pri pridelavi poljščin za uporabo za krmljenje lastnih živali oziroma tudi prodajo na trg.

Preglednica 8: Pridelava poljščin na anketiranih kmetijskih gospodarstvih v letu 2006

Poljščina	Število KMG	Delež KMG (%)	Povprečna velikost površine (ha)	Povprečen pridelek (t/ha)
Pšenica	72	31,4	2,12	5,07
Koruza za zrnje	71	31,0	3,53	7,45
Ječmen	55	24,0	1,75	4,13
Druga žita	20	8,7	0,84	3,17
Oljnice (sončnica, oljna repica, itd.)	20	8,7	0,65	0,78
Krmne rastline (koruza za silažo, TDM)	79	34,5	4,25	20,39
Sladkorna pesa	11	4,8	4,59	42,54
Krompir	146	63,8	0,46	22,09
Stročnice (fižol, leča, itd.)	55	24,0	0,26	7,73
Zelenjava pod rastlinjaki	5	2,2	1,45	4,78
Zelenjava na prostem	141	61,6	0,33	10,61
Grozdje	43	18,8	0,48	38,12
Jabolka in drugo sadno drevje	61	26,6	2,06	4,56
Jagodičevje	6	2,6	0,18	9,44

V preglednici 9 smo se osredotočili na analizo proizvodnje in prodaje lastnih predelanih proizvodov. Po pričakovanjih se največ KMG ukvarja s prirajo govejega mesa (64,6 %) in mleka (48,9 %). To je tudi proizvod, ki so ga KMG največ namenila prodaji. Velik delež KMG proizvaja tudi jajca (36,2 %), vendar je le približno četrtnina tega proizvoda namenjena prodaji. Temu proizvodu sledi preostalo meso (perutninsko meso 36,7 % in prašičje meso 34,5 %). Večja je tudi proizvodnja mesnih izdelkov (27,5 %), kjer so KMG prodaji namenila okoli 1/3 proizvoda in pa vložene zelenjave (26,2 % vseh KMG), kjer pa je bila velika večina proizvoda namenjena domači porabi. Podobno je razmerje tudi pri marmeladi, jogurtu in moki, kjer praktično ves proizvod ostane v domačem gospodinjstvu. Če pogledamo proizvodnjo vina, opazimo, da se je z njo ukvarjalo le slabih 16 % anketiranih KMG, so pa prodaji namenili le dobrih 10 % proizvoda. Proizvoda, ki sta bila poleg mleka večinoma namenjena prodaji, sta med in sir.

Preglednica 9: Predelava na anketiranih kmetijskih gospodarstvih v letu 2006

Proizvod	Število KMG	Delež KMG (%)	Skupna proizvodnja	Delež namenjen prodaji (%)
Goveje meso (kg)	148	64,6	650	69,5
Meso drobnice (kg)	19	8,3	146	85,6
Svinjsko meso (kg)	79	34,5	287	58,5
Perutninsko meso (kg)	84	36,7	451	73,4
Mleko (l)	112	48,9	29.255	88,4
Ovčje ali kozje mleko (l)	2	0,9	5.100	0
Sir (kg)	11	4,8	730	69,2
Maslo (kg)	11	4,8	41	46,3
Jogurt (kg)	14	6,1	70	0
Jajca (kom)	83	36,2	4.052	27,7
Med (kg)	7	3,1	333	83,3
Vložena zelenjava (kg)	60	26,2	79	1,3
Marmelada (kg)	32	14,0	24	4,2
Mesni izdelki (kg)	63	27,5	140	35,7
Vino (l)	35	15,3	3.496	1,7
Alkoholne pijače (l)	27	11,8	156	28,8
Moka (kg)	5	2,2	180	0

Pri staležu živali (preglednica 10) prevladujejo KMG z rejo govedi. Z govedorejo se ukvarja skoraj $\frac{3}{4}$ KMG. Večino teh KMG je svoje živali vzrejalo z namenom prodaje živih živali (148) ali pa z vzrejo z namenom prireje mesa (157). Iz tega lahko sklepamo, da se KMG pri govedoreji osredotočala na kombinacijo prodaje živih živali in mesa. Pri prašičih in perutnini opazimo, da so KMG z vzrejo teh dveh skupin živali približno izenačena (okoli polovica vseh KMG).

Preglednica 10: Stalež živine in prireja mesa na anketiranih kmetijskih gospodarstvih v letu 2006

Skupina živali	Število KMG	Delež KMG (%)	Število živali / KMG	Število KMG s prodajo živih živali	Prodanih živali / KMG	Število živali s prirejo mesa	Število zaklanih živali / KMG
Govedo	168	73,4	17,2	148	4,7	157	3,1
Drobnica	25	10,9	15,5	19	1,9	21	6,3
Prašiči	100	43,7	25,2	79	36,9	86	2,9
Perutnina	115	50,2	279	84	393	92	4,2

KMG so sicer kombinirala prodajo živih živali in pridobljenega mesa, je pa posamezno KMG veliko več živali prodalo živih, kot pa jih namenilo v klavnico z namenom pridobiti meso. Iz teh majhnih količin lahko sklepamo, da so pridobljeno meso porabili v lastnem

gospodinjstvu ali kot sveže meso ali za predelavo v mesne izdelke. Z vzrejo drobnice se je ukvarjalo najmanj KMG. Večino drobnice so vzredili za domačo porabo ali prodajo na domu.

4.3 STOPNJA SAMOOSKRBE IN TIPOLOGIJA KMG

V analizi stopnje samooskrbe smo se osredotočili na analizo posameznih proizvodov, ki smo jih združili v šest skupin. Kot je razvidno iz preglednice 11, se je največ KMG oskrbovalo z mesnimi izdelki in jajci (85 %). Njihova povprečna stopnja znaša 91,6 %, kar pomeni, da so z lastnimi mesnimi izdelki pokrili 91,6 % svojih potreb. Največ so nekatera KMG iz svojih zalog pokrila potrebo po vinu, vendar se je z njim oskrbovala le četrtnina vseh KMG. Stopnja samooskrbe je visoka še pri mlečnih izdelkih, kjer pa je delež KMG nekoliko nižji. To lahko pripišemo dejstvu, da v to kategorijo sodijo tudi predelani mlečni izdelki kot so jogurt in maslo, s predelavo teh izdelkov pa se ukvarja le malo KMG (razvidno iz preglednice 9). Najnižja stopnja samooskrbe je pri sadju in zelenjavi (66,5 %). Razlog za to se lahko skriva v dejstvu, da je ta skupina proizvodov tudi najbolj heterogena. Težko bi namreč posamezno KMG z lastno pridelavo pokrilo potrebo po vseh vrstah sadja, v večini primerov gre za pokritje potreb le pri eni ali dveh vrstah. Visoka je tudi stopnja samooskrbe z zelenjavo in krompirjem. S temi proizvodi se je oskrbovalo največ KMG. Ti proizvodi so namreč najmanj zahtevni za pridelavo in jih lahko pridelujejo tudi ljudje, ki imajo majhen vrt brez dodatnih stroškov v mehanizaciji in zgradbah. Najmanj ljudi se je oskrbovalo z medom in moko, le 22 % z vinom oziroma 14 % z medom in moko.

Preglednica 11: Stopnja samooskrbe z različnimi proizvodi v letu 2006

Skupina proizvodov	Število KMG	Delež vseh KMG (%)	Povprečna stopnja (%)	Standardni odklon
Mesni izdelki in jajca	196	85,2	91,6	15,56
Mleko in mlečni izdelki	130	56,5	90,6	22,26
Sadje in izdelki iz sadja	138	60,0	66,5	26,54
Zelenjava in krompir	203	88,3	86,4	17,89
Vino	51	22,2	92,4	19,66
Ostalo (med in moka)	32	13,9	88,7	22,25

Preglednica 12: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo z mesom in jajci

N=125	Samooskrbno	Tržno	p vrednost
	usmerjena KMG	usmerjena KMG	
Starost	55,6	41,7	0,999
Izobrazba	2,7	3,8	0,684
Glavna zaposlitev	3,9	1,1	0,443
Delo na domači kmetiji (%)	84,0	77,8	0,002
Delo na drugih kmetiji (%)	0,0	6,7	0,012
Delo v dop. dejavnosti (%)	0,5	15,6	0,001
Delo izven kmetijstva (%)	14,7	0,0	0,455
Dohodki (po razredih)	7,1	7,6	0,039
Zemljišča v obdelavi (ha)	11,4	21,2	0,508
Njive (ha)	4	9,5	0,031
Travniki in pašniki (ha)	7,4	11,4	0,001
Površina v lasti (ha)	9,1	37,9	0,001
Površina v najemu (ha)	3,8	8,5	0,280
Št. obdelovanih parcel	21,2	26,1	0,967
Oddaljenost parcel od doma (km)	3,9	14,2	0,619
Delež prodanih pridelkov za plačilo (%)	50,7	62,8	0,100
Prihodnja usmeritev KMG	2,5	5	0,502

V nadaljevanju smo KMG razvrstili v skupine glede na njihovo proizvodno usmeritev. V preglednici 12 so navedene razlike med skupinama, ki se oskrbujeta z mesom in jajci. Samooskrbno usmerjena KMG imajo stopnjo samooskrbe 95,3 %. Kot lahko vidimo, je njihova povprečna starost višja za 14 let. Izobrazba je nekoliko nižja, zaposleni pa so večinoma izven kmetijstva. Večino svojega delovnega časa namenijo delu na lastni kmetiji (84 % časa), nekaj pa tudi v nekmetijskih panogah (skoraj 15 % časa). Za razliko od samooskrbnih KMG namenjajo tržna manj časa delu na lastni kmetiji (78 % časa). Tržna KMG se ukvarjajo tudi z delom na drugih kmetijah in dopolnilni dejavnosti (skupaj več kot petino časa), vendar ne delu izven kmetijstva.

Dohodki obeh skupin so bili v povprečju skoraj izenačeni. Skupina, ki je bolj tržno usmerjena, obdeluje tudi večjo površino (skoraj 100 % večjo) in sicer več njiv ter znatno več travnikov in pašnikov. Imajo tudi veliko večjo površino v lasti in nekoliko večjo površino v najemu. Če ti dve vrednosti primerjamo med seboj, pridemo do zanimivega odgovora. Razmerje med lastno in najeto površino je pri samooskrbnih KMG veliko večje (za vsak svoj hektar imajo samooskrbna KMG še 0,42 ha v najemu, medtem ko ima tržno usmerjeno KMG za hektar lastne površine v najemu le 0,22 ha). To lahko pripišemo dejstvu, da se ta skupina samooskrbnih KMG prilagaja razmeram na trgu. V času ugodnih cen najamejo več površin in pridelke prodajo na trg, ko pa so cene na trgu prenizke za

prodajo, pa se s trga umaknejo. Glede na to, da se ukvarjajo s samooskrbo z mesom in mesnimi izdelki, z najemom več površine in pridelavo več krme, lahko povečajo svoj stalež živali. Tržno usmerjena KMG obdelujejo nekoliko več različnih parcel, ki pa so veliko bolj oddaljene od doma. Pričakovano je njihov delež prodanih pridelkov znatno višji, večje pa je tudi število kupcev tako skupno, kot za posamezen proizvod. Nazadnje smo se posvetili še vprašanju glede prihodnosti KMG. Pri samooskrbno usmerjenih KMG ja bil načrt gospodarjev v večini primerov bodisi prenehanje s kmetovanjem ali zmanjšati obseg kmetovanja. Pri tržno usmerjenih KMG je večina gospodarjev v naslednjih 5 letih načrtovala upokožitev.

V zadnjem stolpcu so podane tudi statistične značilnosti. Kot lahko vidimo je večina odgovorov statistično neznačilnih (njihova p vrednost je večja od 0,05). Statistično značilne so razlike med samooskrbnimi in tržnimi KMG pri delu na domači kmetiji, delu v dopolnilni dejavnosti, dohodkih, njivah ter travnikih in pašnikih v obdelavi.

Preglednica 13: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo z mlekom in mlečnimi izdelki

N=86	Samooskrbno usmerjena KMG	Tržno usmerjena KMG	p vrednost
Starost	54,5	49,0	0,993
Izobrazba	2,7	3	0,860
Glavna zaposlitev	4,1	1,8	0,046
Delo na domači kmetiji (%)	82,5	88,9	0,001
Delo na drugi kmetiji (%)	0,0	6,0	0,001
Delo v dop. dejavnosti (%)	0,0	5,1	0,003
Delo izven kmetijstva (%)	17,5	0,0	0,001
Dohodki (po razredih)	6,5	8,3	0,972
Zemljišča v obdelavi (ha)	9,7	16,2	0,001
Njive (ha)	2,1	7,4	0,001
Travniki in pašniki (ha)	7,4	8,4	0,001
Površina v lasti (ha)	8,4	27,7	0,001
Površina v najemu (ha)	2,2	5,9	0,001
Št. obdelovanih parcel	18,5	12,8	0,200
Oddaljenost parcel od doma (km)	3,6	10,7	0,001
Delež prodanih pridelkov za plačilo (%)	48,0	54,7	0,993
Prihodnja usmeritev KMG	2	6	0,761

Preglednica 13 vsebuje podobno porazdelitev, kot preglednica 12, le da gre tu za oskrbo z mlekom in mlečnimi izdelki. Tu je stopnja samooskrbe pri samooskrbno usmerjenih KMG visoka in znaša 94,4 %. Vzorec pa je podoben prejšnjemu. Povprečna starost samooskrbno usmerjenih KMG je večja. V tem primeru je razlika manjša, saj znaša le 5 let. Prav tako je

izobrazba samooskrbno usmerjenih KMG nižja od bolj tržno usmerjenih. Pri glavni zaposlitvi je razmerje podobno kot pri oskrbi z mesom, torej se gospodarji samooskrbnih KMG v večji meri zaposlujejo izven kmetijstva, tržno usmerjena KMG pa imajo v večji meri zaposlitev na domači kmetiji kot glavno zaposlitev. Do razlike prihaja v razporeditvi časa. Tu KMG, ki so bolj tržno usmerjena, namenijo več delovnega časa delu na kmetiji (88,9 %), vendar pa se na drugi strani ne ukvarjajo z delom izven kmetijstva.

Dohodki so znatno večji pri tržno usmerjenih KMG, skoraj za dva razreda. To kaže na dejstvo, da je panoga bolj donosna, oziroma da so subvencije za to panogo višje. Tako kot pri prejšnjem proizvodu, tudi tu več zemljišč obdelujejo tržno usmerjena KMG (16,2 ha), več njiv (7,4 ha) ter več travnikov in pašnikov (8,4 ha). Tudi površine v lasti ter najemu so večje in prav tako je razmerje med lastno in najeto površino večje pri samooskrbnih KMG. Za vsak hektar v lasti imajo samooskrbna KMG še 0,26 ha v najemu, medtem ko ima tržno usmerjeno KMG za vsak hektar lastne površine v najemu le 0,21 ha. Število obdelovanih parcel je manjše pri tržno usmerjenih KMG. Tudi tu je pričakovano delež prodanih pridelkov višji pri tržno usmerjenih KMG, vendar je razlika manjša kot pri mesu in jajcih. Tudi število kupcev je v drugi skupini veliko večje. Pri vprašanju o prihodnjih načrtih za KMG so bili odgovori za obe skupini dokaj enotni. Večina gospodarjev samooskrbnih KMG načrtuje prenehanje s kmetovanjem v prihodnjih 5 letih, tisti, ki pa so bolj tržno usmerjeni pa želijo KMG prenesti na naslednjo generacijo. S tem so posredno nakazali tudi željo po napredku in razvoju njihovega KMG.

V zadnjem stolpcu smo prav tako navedli statistične značilnosti. Kot lahko vidimo je večina razlik med skupinama statistično neznačilnih (njihova p vrednost je večja od 0,05). Statistično značilne so le razlike med samooskrbnimi KMG in tržno usmerjenimi KMG pri delu v različnih panogah, vseh skupinah zemljišč in oddaljenosti parcel od doma.

Preglednica 14: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo s sadjem in izdelki iz sadja

N=80	Samooskrbno	Tržno	p vrednost
	usmerjena KMG	usmerjena KMG	
Starost	55,1	47,6	0,603
Izobrazba	2,8	3,2	0,023
Glavna zaposlitev	3,7	1,1	0,008
Delo na domači kmetiji (%)	81,3	80,8	0,015
Delo na drugi kmetiji (%)	0	5,6	0,017
Delo v dop. dejavnosti (%)	1,0	12,6	0,916
Delo izven kmetijstva (%)	18,7	0	0,003
Dohodki (po razredih)	6,3	8,6	0,059
Zemljišča v obdelavi (ha)	7,7	20,3	0,284
Sadovnjaki (ha)	0,1	0,3	0,725
Vinogradi (ha)	0,01	0,2	0,888
Površine v lasti (ha)	8,1	29,8	0,421
Površine v najemu (ha)	0,8	9,7	0,880
Št. obdelovanih parcel	10,2	31,4	0,276
Oddaljenost parcel od doma (km)	2,4	14,1	0,413
Delež prodanih pridelkov za plačilo (%)	0,46	0,70	0,854
Prihodnja usmeritev KMG	4	2	0,638

V preglednici 14 smo opravili analizo in razvrščanje v skupine pri samooskrbi s sadjem in izdelki iz sadja. Kot v predhodnih dveh primerih so tudi tu gospodarji samooskrbno usmerjene skupine starejši. Njihova povprečna izobrazba je nekoliko nižja, prav tako pa je njihova glavna zaposlitev v glavnem izven kmetijstva, medtem ko so gospodarji pri tržno usmerjeni skupni v večini kot glavno zaposlitev navajali delo na domači kmetiji. Za razliko od prejšnjih skupin je očitna razlika pri razporeditvi časa. Delu na domači kmetiji sta obe skupini zanimivo posvečali približno enako časa. Samooskrbno usmerjena KMG so večino preostalega časa namenila delu izven kmetijstva, medtem ko so tržno usmerjena KMG večino preostalega časa namenjala delu v dopolnilni dejavnosti oziroma je šlo tu za samozaposlitev, največkrat z namenom prodaje lastnih proizvodov.

Dohodki tržno usmerjenih KMG so bili v povprečju za dva razreda višji kot pri samooskrbno usmerjenih KMG. Tržno usmerjena KMG so obdelovala več zemljišč. Pri proizvodih iz sadja smo se osredotočili na primerjavo površin sadovnjakov ali vinogradov. Vidimo sicer, da so tržno usmerjena KMG obdelovala večjo površino, ki pa je bila še vedno mala. Obenem so imela več površin tako v najemu kot v lasti, razmerje med njima pa je krepko na strani tržno usmerjenih KMG. Za vsak hektar v lasti imajo samooskrbna KMG še 0,01 ha v najemu, medtem ko ima tržno usmerjeno KMG za vsak hektar lastne površine v najemu le 0,32 ha. Ker se ta gospodarstva oskrbujejo s sadjem in izdelki s sadja,

s kratkoročnim najemanjem površin svojih proizvodov ne morejo tako hitro povečati, zato se najemanja površin ne poslužujejo. Tržno usmerjena KMG obdelujejo 3 krat večje število parcel, zanimivo pa je dejstvo, da uspejo ohranjati svojo tržno naravnost kljub temu, da so njihove parcele zelo oddaljene od doma (v povprečju 14,1 km). Pričakovano sta delež prodaje za plačilo in število kupcev s katerimi sodelujejo občutno večja. V tem segmentu so tržno usmerjena KMG bolj pesimistična glede njihove prihodnosti. V večini je bil njihov namen v prihodnjih 5 letih prenehati s kmetovanjem. Na drugi strani pa samooskrbna KMG v prihodnosti načrtujejo celo povečanje deleža prodaje najverjetneje s povečanjem površine nasadov.

V zadnjem stolpcu so p vrednosti za določanje statistične značilnosti. Kot lahko razberemo iz preglednice, je večina odgovorov statistično neznačilnih (njihova p vrednost je večja od 0,05). Statistično značilne so med skupinama le razlike pri, izobrazbi, deležih dela v različnih panogah (razen v dopolnilni dejavnosti), dohodkih po razredih in obsegu trajno neobdelanih zemljišč.

Preglednica 15: Primerjava skupin kmetijskih gospodarstev, ki se oskrbujejo z zelenjavo in krompirjem

N=115	Samooskrbno usmerjena KMG	Tržno usmerjena KMG	p vrednost
Starost	54,1	48,9	0,012
Izobrazba	2,7	3,7	0,042
Glavna zaposlitev	3,6	1,9	0,834
Delo na domači kmetiji (%)	82,0	78,0	0,001
Delo na drugi kmetiji (%)	0	7,0	0,077
Delo v dop. dejavnosti (%)	1,0	15,0	0,436
Delo izven kmetijstva (%)	17,0	0	0,001
Dohodki (po razredih)	7,1	8,1	0,371
Zemljišča v obdelavi (ha)	11,1	11,2	0,001
Njive (ha)	4,9	3,4	0,001
Površina v lasti (ha)	8,5	34,5	0,001
Površina v najemu (ha)	3,7	1,9	0,001
Št. obdelovanih parcel	16,9	23,7	0,522
Oddaljenost parcel od doma (km)	3,6	11,9	0,405
Delež prodanih pridelkov za plačilo (%)	0,49	0,71	0,631
Prihodnja usmeritev KMG	3	2	0,384

V preglednici 15 smo v skupine razdelili tista KMG, ki se oskrbujejo z zelenjavo in krompirjem. V splošnem se kaže isti trend kot pri prejšnjih treh skupinah pridelkov. Potrebno je poudariti, da je razlika glede stopnje samooskrbe med obema skupinama v tem

sklopu najmanjša, vendar še dovolj zaznavna, da lahko skupini opredelimo kot samooskrbno oziroma tržno usmerjena.

Tudi tu je povprečna starost gospodarjev večja v skupini z večjo stopnjo samooskrbe (54,1 let). Njihova izobrazba je v povprečju za eno stopnjo nižja kot pri tržno usmerjeni skupini. Glavna zaposlitev je v večini izven kmetijstva, pri tržno usmerjeni skupini pa na domači kmetiji. To se vidi tudi pri razdelitvi dela. Razlika med količino porabljenega dela na domači kmetiji je sicer zanemarljivo majhna, vendar je razdelitev dela v drugih sektorjih različna. Samooskrbna KMG ves preostali čas namenijo delu izven kmetijskega sektorja, medtem ko na drugi strani tržno usmerjena KMG temu sektorju ne posvečajo nič preostalega dela, zato pa preostali čas porabijo ali za delo na drugih KMG ali pa za delo v dopolnilni dejavnosti. Če primerjamo dohodke po razredih, vidimo, da so za en razred višji pri tržno usmerjenih KMG. Zanimivo je, da obe skupini v povprečju obdelujeta enako velika zemljišča. Če podrobneje pogledamo zemljišča v obdelavi, vidimo, da samooskrbna KMG obdelujejo celo več njiv kot tržno usmerjena KMG. Njihovo tržno usmeritev bi torej lahko pripisali intenzivnejši proizvodnji, torej večjemu pridelku na hektar. Več površine v lasti imajo tržno usmerjena KMG, v najemu pa samooskrbno usmerjena KMG. Razmerje med njima je ponovno na strani samooskrbnih KMG (za vsak hektar v lasti imajo samooskrbna KMG še 0,43 ha v najemu, medtem ko ima tržno usmerjeno KMG za vsak hektar lastne površine v najemu le 0,06 ha), kar nam spet lahko nakazuje izkoriščanje ugodnih razmer na trgu. Oddaljenost parcel od doma je pri tržno usmerjenih KMG veliko višja in to kljub tržni usmeritvi. Delež prodaje je spet pričakovano višji pri tržno usmerjenih KMG. Tržno usmerjena KMG so bila spet nekoliko pesimistična glede prihodnosti, saj v večini primerov v prihodnosti načrtujejo prenehanje s kmetovanjem. Na drugi strani samooskrbno usmerjena KMG v večini načrtujejo zgolj zmanjšanje obsega kmetovanja.

Kar se tiče statistične značilnosti, so bili v tej skupini odgovori razdeljeni. Polovica razlik med samooskrbnimi KMG in tržno usmerjenimi KMG je statistično neznačilnih (njihova p vrednost je večja od 0,05), druga polovica pa statistično značilnih. Statistično značilne so bili razlike pri starosti, izobrazbi, razdelitvi dela na domači kmetiji, razdelitvi dela izven kmetijstva ter vsi odgovori o velikosti zemljišč.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Z analizo pridobljenih podatkov smo poskušali opredeliti stanje na področju samooskrbnega kmetijstva v Sloveniji. Ugotovitve avtorjev, da je samooskrbna kmetijska gospodarstva v celoti težko enoznačno opredeliti, lahko potrdimo tudi na slovenskem primeru.

Pričakovano se je potrdila naša hipoteza o visoki stopnji samooskrbe na KMG v Sloveniji. Logično je namreč dejstvo, da poskušajo imeti posamezna kmetijska gospodarstva od proizvoda, ki ga proizvajajo, tudi sama kar največ koristi in se zato z njim oskrbujejo v celoti. Tako torej naprej zadostijo lastnim potrebam in šele višek proizvodnje ponudijo trgu. Ker pa govorimo o samooskrbnih KMG, njihovi cilji pogosto niso povezani s tržno proizvodnjo, ampak z zadostitvijo lastnih potreb.

Anketirana KMG bi na samooskrbno in tržno usmerjena najlažje razdelili glede na obseg pridelave oziroma glede na to, koliko lastnih pridelkov porabijo zase in koliko jih ponudijo trgu za prodajo. V analizi se je namreč pokazalo, da v slovenskem kmetijstvu za majhno KMG ne pomeni, da je tudi samooskrbno in obratno. Resda samooskrbno usmerjena KMG obdelujejo manjšo površino zemljišč kot tista bolj tržno usmerjena, vendar vseeno ne moremo trditi, da so KMG, ki imajo ESU pod 1 tudi vsa samooskrbna. Sploh če ob tem upoštevamo veliko razdrobljenost zemljišč. Zato bi se bilo potrebno ob določanju stopnje samooskrbe osredotočati večinoma na obseg pridelave. Ob tem se pojavi nova težava in sicer pri pridobivanju uporabnih podatkov za takšno opredelitev. Standardna spremljanja stanja v kmetijstvu, kot so popis kmetijstva in struktura kmetijskih gospodarstev, navadno ne vsebujejo eksplicitnih vprašanj v zvezi z namenom porabe pridelanih proizvodov, tako da so ti podatki pridobljeni le prek izračunov. Tako je tudi razdelitev glede na ta parameter nezanesljiva.

Stopnja samooskrbe ni izrazito odvisna od količine vložka dela v proizvodnjo. V eni izmed hipotez smo namreč trdili, da je stopnja samooskrbe višja pri proizvodih, ki potrebujejo manjši vložek dela. Vendar če pogledamo predelavo (preglednica 9), lahko vidimo, da se ta trend sicer nakazuje, vendar ne tako izrazito. V določeni meri zagotovo drži, da poskušajo

KMG za proizvod, ki potrebuje velik vložek dela, pokriti s čim večjim deležem prodaje, vendar pa KMG vseeno pridelujejo določene proizvode za pokritje lastnih potreb ne glede na količino dela, ki je za to potrebna. Razlog lahko iščemo v izkoriščanju naravnih pogojev. Za primer vzemimo tri proizvode. Če pogledamo deleža medu ali sira, ki ga KMG namenjajo prodaji vidimo, da sta deleža, navedena v preglednici 9, visoka (pri medu 83,3 % in siru 69,2 %). To sta namreč specializirana proizvoda, ki potrebujeta večji vložek. Na drugi strani je delež prodaje vina zelo nizek (le 1,7 %), pa čeprav je tudi tu vložki dela za pridelavo večji. To lahko pripišemo dejstvu, da so KMG izkoriščala naravne pogoje za ugodno proizvodnjo vina. Tako hipoteze ne moremo potrditi.

V slovenskem kmetijstvu je samooskrben način kmetovanja še zelo prisoten. Vendar bi ga težko opredelili kot strogo samooskrbno, ampak bolj kot delno samooskrbno kmetijstvo ali kmetijstvo z elementi samooskrbe. Če samooskrbna KMG pogledamo kot homogeno skupino, gre za manjša KMG, z nižjimi dohodki, večinoma zaposlitvijo izven kmetijstva in manjšo proizvodnjo. Tu je potrebno dodati, da samooskrbna KMG, kot nakazujejo ugotovitve, ki jih je navedel Mosher (1970), sicer niso homogena skupina, vseeno pa opredelitev njihovih značilnosti velja tudi za to skupino. To pomeni, da lahko potrdimo značilnosti, ki smo jih navedli v hipotezi o lastnostih gospodarjev.

Samooskrbni način pridelave je na kmetijskih gospodarstvih v večini primerov prisoten iz dveh razlogov. V manjši meri bi lahko vzrok za samooskrbo iskali v tradiciji. Določena KMG se s kmetijstvom ukvarjajo verjetno zgolj zaradi tradicije (vrsta hobi kmetovanja). S takim načinom kmetovanja bi težko pričakovali večje pridelke in prihodke, lahko pa vsaj delno zadostijo svojim vsakdanjim potrebam. Verjetno pa bi opustitev kmetijstva zanje predstavljala opustitev dolgoletne družinske tradicije. V prihodnjih letih je zaradi ekonomske neperspektivnosti pričakovati znaten osip takih KMG. Torej se bo s prenosom na naslednjo generacijo, ki za tak način kmetovanja v večini nima interesa, njihov delež občutno zmanjšal.

Na drugi strani pa bi lahko vzroke za samooskrbno pridelavo iskali v želji po povečanju socialne blaginje in po znižanju stroškov, potrebnih za nakup hrane. Z domačo pridelavo kmetijskih proizvodov gospodinjstva z nizkimi dohodki poskušajo večino hrane pridelati doma in na ta način zmanjšati stroške. Tudi povečanja tržne usmeritve pri takih gospodinjstvih v prihodnosti ne gre pričakovati. Vsem KMG, ki se s samooskrbo ukvarjajo

kot način zniževanja stroškov je skupno da so ali ostarele kmetije z namenom zmanjšanja obremenitve na svoje dohodke ali pa so gospodarji redno zaposleni v nekmetijskih sektorjih in jim kmetovanje predstavlja le dopolnilo k redni zaposlitvi. Ker si s tem zagotavljajo vsaj neko minimalno socialno varnost, bi se s težavo odločala za vstop na negotov trg s kmetijskimi izdelki.

Med vzroki za visok delež samooskrbe predvsem v zahodni Evropi smo izpostavili še en pomemben vzrok. Ohranjanje krajine bi težko v tako velikem obsegu zaupali kateri drugi panogi. Kmetije s svojim staležem živali in pridelovanjem poljščin ohranjajo nezaraščene površine na težko dostopnih predelih. K ohranjanju proizvodnega potenciala in zagotovitvi javnih dobrin (poseljenost, kulturna krajina) prispevajo tudi KMG, ki so samooskrbno naravnana. Zato v zvezi z okoljskimi in krajinskimi plačili ni smiselno, da te kmetije ne bi mogle enakopravno participirati v za to namenjenih programih.

Zanimiv izhod iz trenutnega stanja je lahko prehod v diverzifikacijo ali povezovanje. Predstavlja nam tržno nišo s prodajo izdelkov s preverjenim poreklom na domu ali preko lastnih tržnih poti, lokalno oskrbo s hrano, lahko tudi s povezovanjem kmetovanja z dopolnilnimi dejavnostmi. Priložnost za to v SKP predstavlja LEADER program, ki je namenjen povezovanju posameznikov in njihovo večjo prepoznavnost na širšem območju (t.i. pristop od spodaj navzgor).

S to ugotovitvijo se lahko kar takoj navežemo na ukrepe SKP. Brez dvomov lahko hitro potrdimo že ugotovljena dejstva, da večina ukrepov ni namenjena samooskrbnim KMG. Večina jih za neposredna plačila samooskrbnim KMG postavlja previsoke omejitve. O smotnosti teh omejitev bi lahko razpravljali. Na eni strani so omejitve zagotovo potrebne, kajti nesmiselno bi bilo izplačevati majhna sredstva, ki prosilcem (pa tudi državi) ustvarjajo višje administrativne stroške, kot bi bile koristi teh plačil. Na drugi strani pa s temi omejitvami povečujemo neenakost, ker izločamo majhna KMG, ki pa bi ta sredstva verjetno še bolj potrebovala. Evropska Unija je sicer sprejela ukrep (ukrep št. 141), ki je namenjen samo samooskrbnim KMG, vendar je njegova učinkovitost vprašljiva. Še posebno se v Sloveniji izkaže za nekoristnega. Namen tega ukrepa je sicer dober. Z njim želi EU spodbuditi prestrukturiranje KMG iz samooskrbnih v tržno usmerjena. Na drugi strani pa bi bilo za večji uspeh tega ukrepa potrebno razmisliti o povečanju sredstev namenjenih za prestrukturiranje za posamezno KMG. Kot smo že ugotovili, nabor ostalih

ukrepov k izboljšanju samooskrbnega kmetijstva ne prispeva veliko, kar nakazuje dejstvo, da se Evropska Unija problemov, ki jih navaja na tem področju, ni lotila dovolj zavzeto.

5.2 SKLEPI

Naše rezultate lahko strnemo v naslednje sklepe:

- v povprečju so samooskrbno usmerjeni kmetovalci starejši in imajo nižjo izobrazbo,
- njihova glavna zaposlitev je izven kmetijstva, delo na kmetiji jim predstavlja dopolnilo k redni zaposlitvi,
- z delom na drugih KMG ali v dopolnilni dejavnosti (samozaposlitev) se praktično ne ukvarjajo,
- samooskrbno usmerjeni kmetovalci imajo vsi nižje dohodke, pa čeprav so ti tudi iz nekmetijskih sektorjev (redna zaposlitev izven kmetijstva),
- obdelujejo tudi manjšo površino od tržno naravnanih KMG, saj pridelujejo zgolj za lastno oskrbo,
- imajo veliko manj površine v lasti kot v najemu, pri tržno usmerjenih KMG je to razmerje manjše,
- razdrobljenost obdelovalne površine samooskrbnih KMG je večja,
- parcele samooskrbno usmerjenih KMG so veliko manj oddaljene od lastnega doma,
- delež proizvodnje namenjen prodaji je pričakovano manjši pri samooskrbno usmerjenih KMG,
- v povprečju samooskrbno naravnana KMG ne načrtujejo povečanja svoje proizvodnje. Pri proizvodnji sadja in zelenjave razmere tržno usmerjenim KMG pri prodaji ne ustrezajo zato nameravajo prenehati s kmetovanjem.

6 POVZETEK

V diplomski nalogi smo obdelovali podatke 230 kmetij. Razdelili smo jih v dve skupini, v samooskrbna in tržna KMG. Rezultati so pokazali, da:

- so samooskrbno usmerjeni kmetovalci starejši in imajo nižjo izobrazbo,
- je njihova glavna zaposlitev izven kmetijstva,
- imajo vsi nižje dohodke,
- obdelujejo manjšo površino, saj pridelujejo zgolj za lastno oskrbo,
- je razdrobljenost obdelovalne površine večja,
- so parcele samooskrbno usmerjenih KMG veliko manj oddaljene od lastnega doma,
- samooskrbno naravnana KMG ne načrtujejo povečanja svoje proizvodnje.

7 VIRI

- Abele S., Frohberg K. 2003. Subsistence agriculture in Central and Eastern Europe: How to break a vicious circle. vol. 22. Halle, IAMO: 216 str.
- Abele S., Voigt P., Weingarten P. 2002. Subsistence agriculture in Central and Eastern Europe: Determinants and perspectives. V: 10th EAAE Congress ``Exploring diversity in the European Agri-food System``, Zaragoza, 28-31 avg. 2002 (neobjavljeno)
- Barbu R., Beaufoy G., Jones G., K., Kazakova Y. 2008. High nature value farmlands: Recognizing the importance of South East European landscapes. V: WWF Danube-Carpathian Programme and European forum on nature conservation and pastoralism (EFNCP): 14 str.
- Brüntrup M., Heidhues F. 2002. Subsistence agriculture in development: Its role in processes of structural change. V: Subsistence agriculture in Central and Eastern Europe: How to break a vicious circle?. vol. 22 Abele S., Frohberg K. (eds.). Halle, IAMO: 1-27
- Buchenreider G., Fritzch J., Wegener S., Curtiss J., Gomez y Paloma S. 2009. Semi-subsistence farm households and the non-farm rural economy – Perspectives and challenges. V: 111th EAAE-IAAE Seminar ``Small farms: Decline or Persistence``, Canterbury, 26-27 jun. 2009. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/52804/2/5.pdf> (16. sep. 2010)
- Davidova S. 2010. Semi-subsistence farming in Europe: Concepts and key issues, V: Semi-subsistence farming in the EU: Current situation and future prospects, Sibiu, 13-15 okt. 2010. Davidova S., Fredriksson L., Gorton M. (eds.). Sibiu, European Network for Rural Development: 97 str.

Davidova S., Fredriksson L. 2007. Socioeconomic functions of (semi-) subsistence farming and cooperation among farmers, Conceptual framework for analysis structural change in agriculture and rural livelihoods. Deliverable 2 of the 6. FP Project `Structural Change in Agriculture and Rural Livelihoods`, Contract No. SSPE-CT-2006-0044201 (STREP). Halle, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO): 30-36. <http://www.scarled.eu> (27. sep. 2010)

Doppler W. 1991. Landwirtschaftliche Betriebssysteme in den Tropen und Subtropen. Stuttgart, Ulmer Verlag: 216 str.

EC No 73/2009. Council Regulation 2009. Establishing common rules for direct support schemes for farmers under the common agricultural policy and establishing certain support schemes for farmers amending Regulations (EC) No 1290/2005, (EC) No 247/2006, (EC) No 378/2007 and repealing Regulation (EC) No 1782/2003, Article 28(1). Official Journal of European Union, L 30/30: 99 str.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:030:0016:0016:EN:PDF> (12. okt. 2010)

EC No 1698/2005 Council Regulation. 2005. On support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), Article 34 (1). Official Journal of European Union, L 277/18: 40 str.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:277:0001:0040:EN:PDF> (14. okt. 2010)

Farm Structure Survey. 2010. Eurostat.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/ad_hoc_tables_farm_structure_survey (5. okt. 2010)

- Frizsch J., Wegener S., Buchenreider G., Curtiss J., Gomez y Paloma S. 2010. Economic prospect for semi-subsistence farm households in EU New Member States. Burrell A. (ed.). Luxembourg, Publications office of the European Union: 324 str.
- Gorton, M., Hubbard, C., Hubbard, L. 2009. The Folly of European Union Policy Transfer: Why the Common Agricultural Policy (CAP) Does Not Fit Central And Eastern Europe. *Regional Studies*, 43, 10: 1305-1317
- Holmes W. 1983. An introduction to farming systems. *Agricultural Systems*, 12, 4: 251-252
- Hubbard C. 2009. Small farms in EU: how small is small?, V: 111th EAAE-IAAE Seminar ``Small farms: Decline or Persistence``, Canterbury, 26-27 jun. 2009
<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/52852/2/093.pdf> (22. sep. 2010)
- Ilbery B., Watts D., Little J., Gilg A., Simpson S. 2010. Attitudes of food entrepreneurs towards two grant schemes under the first England Rural Development Programme, 2000-2006. *Land Use Policy*, 27, 3: 683-689
- Juvančič L. 2002. Model odločanja o zaposlovanju na kmečkih gospodarstvih v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana. Biotehniška Fakulteta, Oddelke za Zootehniko: 130 str.
- Kopeva D., Noev N. 2003. Subsistence farming in Bulgaria: between tradition and market requirements, V: Subsistence agriculture in Central and Eastern Europe: How to break a vicious circle?. vol. 22, Abele S., Frohberg K. (eds.). Halle, IAMO: 134-146
- Kostov P., Lingard J. 2002. Subsistence farming in traditional economies: lessons from Bulgaria. *Journal of Rural Studies*, 18: 83-94

- Kostov P., Lingard J. 2004. Institutional foundations of subsistence agriculture in transition economies. EconWPA. <http://129.3.20.41/eps/othr/papers/0409/0409010.pdf> (17. jun. 2010)
- Larsen A.F. 2009. Semi-subsistence producers and biosecurity in the Slovenian Alps. Sociologia Ruralis, 49, 4: 330-343
- Mathijs E., Noev N. 2002. Commercialization and subsistence in transition agriculture: empirical evidence from Albania, Bulgaria, Hungary and Romania. V: 10th EAAE Congress ``Exploring diversity in the European Agri-food System``, Zaragoza, 28-31 avg. 2002, European Association of Agricultural Economists.
<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24786/1/cp02ma88.pdf> (7. jul. 2010)
- McConnel D.J., Dillon J. 1997. Farm management for Asia: a systems approach. FAO Farm Systems Management Series 13. Rome, Italy, FAO: 355 str.
- Mosher A.T. 1970. The development problems of subsistence farmers: A preliminary review. V: Subsistence agriculture and economic development. Wharton C.R. Jr. (ed.). Chicago, Aldine Publishing Company: 6-11
- Program razvoja podeželja. 2010. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/program_razvoja_podezelja_2007_2013/vsebina_programa_razvoja_podezelja/ (30. sep. 2010)
- SCARLED. 2010. <http://www.scarled.eu/> (18. okt. 2010)
- Swanson K. 2009. Human Geography. New York, Kaplan Publishing: 488 str.
- Thurston J. 2008. The CAP and Europe's subsistence farmers. Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported License.
<http://capreform.eu/the-cap-and-europes-subsistence-farmers/> (3. avg. 2010)

ZAHVALA

Ob pisanju diplomske naloge sem pridobil veliko strokovnega, pa tudi življenjskega znanja. Zato zahvalo za to diplomsko nalogo dolgujem vsem, ki so pri tem posredno in neposredno sodelovali.

V prvi vrsti bi se rad zahvalil svojemu mentorju, docentu dr. Luki Juvančiču. Zahvaljujem se mu za vso strokovno pomoč, njegove nasvete, vodenje, usmerjanje in predvsem za to, da se je moji diplomski nalogi posvetil tudi takrat, kadar mu je čas to najmanj dopuščal.

Profesorju dr. Emilu Erjavcu bi se rad zahvalil za podrobno recenzijo in zato, da je diplomski nalogi posredoval potrebno objektivnost in strokovnost. Hvaležen sem mu, da je z mano delil svoje znanje in izkušnje.

Zahvala gre tudi predsedniku komisije, profesorju dr. Ivanu Štuhcu za hiter in temeljit pregled naloge.

Za bibliografski pregled diplomskega dela in lektoriranje angleškega izvlečka bi se rad zahvalil dr. Nataši Siard in gospe Karmeli Malinger.

Za vso pomoč pri zaključku študija in študijskih obveznosti se zahvaljujem gospe Sabini Knehtl.

Še najbolj pa bi se rad zahvalil vsem tistim, ki so tej diplomski nalogi pustili neopazen, a tudi neizbrisen pečat. Vsem bližnjim in prijateljem, ki so mi pri diplomski nalogi pomagali, z mano vztrajali in me spodbujali.